

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

POLITIHISTORISK SELSKAB

Årsskrift 1981

Politihistorisk Selskab

ÅRSSKRIFT 1981

Udgivet af Politihistorisk Selskab, København

Redaktør: Carl Aage Redlich

© Politihistorisk Selskab

Trykt i Gullanders Bogtrykkeri a-s, Skjern

ISBN 87-88061-00-0

Forsidebilledet:

Dette herlige, gamle billede er taget uden for H. C. Hagers Stadfæste Kontor, Klosterstræde 20, København, formentlig på en fæstedag omkring 1895. Under alle omstændigheder ligger tidspunktet før 1897, hvor det københavnske politi gik over til at anvende de kendte blanke hjelme; – dem der medførte udtrykket »det lyner«, når en københavnsk »Panserbasse« kom til syne i gadebilledet.

Indhold

<i>E. Heide-Jørgensen:</i> Politihistorisk Selskab	4
<i>Kurt Møller Pedersen:</i> Kilder og episoder fra politimesterembedets oprettelse i København	5
<i>Henrik Stevnsborg:</i> For »at fremme og opretholde den fuldkomne borgersikkerhed«: Om oprettelsen af Københavns Politiret i 1793	21
<i>Niels Boesen:</i> Mine første år i politiets tjeneste. Politierindringer fra tiden omkring århundredeskiftet	45
<i>Carl Aage Redlich:</i> Det ældgamle symbol »Øjet i hånden«. Nogle betragtninger om et kristent symbol, der blev til et polititegn	73
<i>Birgit Bremer:</i> Ting- og arresthuset i Svendborg fylder 100 år	79
<i>Anton Dalsgaard:</i> Noget om selskabets virke og målsætning	92

Politihistorisk Selskab

Politihistorisk Selskab stiftedes 1. november 1979 med det formål at skabe interesse for politiets historie for eksempel gennem forskning, indsamling og publicering af materiale og afholdelse af foredrag.

Som bidrag til opfyldelse af dette formål er det selskabets agt hvert år at søge udsendt et årsskrift med politihistorisk indhold såvel af videnskabelig som af mere populær karakter. Det må antages, at der både i private og offentlige arkiver foruden i private hukommelser findes en mængde stof, som fortjener at blive publiceret, ikke blot som curiosa for særligt interesserede, men også til almindelig belysning af retshåndhævelsens opgaver og vilkår gennem tiderne.

Intet er for gammelt. Også før der fandtes et politi i nutidig forstand, var håndhævelsen af lov og ret et centralt samfundsanliggende. Ved en betragtning og vurdering af politiet kan man lige så lidt bortse fra det historiske perspektiv som fra sammenhængen med aktuelle samfundsforhold.

På den anden side er intet for nyt. Det er vigtigt, at samtidens oplevelser og erfaringer ikke går tabt, og Politihistorisk Selskab modtager derfor gerne skriftligt, fotografisk eller andet materiale, enten til umiddelbar publicering eller til opbevaring i selskabets arkiv for senere eventuelt at bearbejdes eller stilles til rådighed for forskere.

Nærværende årsskrift udsendes på et tidspunkt, hvor selskabet kun er godt et år gammelt, og inden det har nået den medlemsstyrke, der tilsigtes. Selskabet takker alle, der på forskellig måde har gjort dette muligt, og håber, at bolden hermed er givet op til et fremtidigt frugtbart samarbejde mellem historikere, politifolk og andre interesserede.

E. Heide-Jørgensen.

Kilder og episoder fra politimesterembedets oprettelse i København

Af KURT MØLLER PEDERSEN

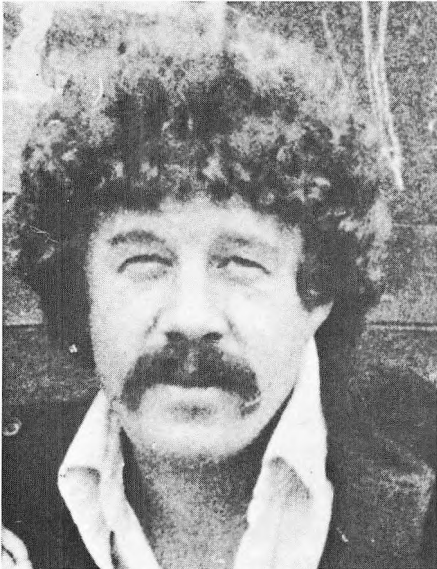
Efter krigen med Sverige i 1658–1660 var Danmark et forarmet land, og København og flere andre byer var forfaldne og mere eller mindre ødelagte af soldaternes plyndren og hærgen. I kølvandet heraf var mange mennesker blevet husvilde og flakkede om i byerne. Enevoldskongen søgte at råde bod på disse tilstande ved at udsende en række love og forordninger, som tog sigte dels på en genopbygning og dels etableringen af en »god politi«, det vil sige ro og orden. Kongens vilje var sikkert den bedste, men to vigtige forudsætninger manglede. Genopbygningen krævede penge, men krigen havde været dyr, og statskassen var tom. Desuden var det nødvendigt med ro og fred både indadtil og udadtil. Men kongen ønskede hævn for de hårde fredsbetingelser, som svenskerne havde stillet, et ønske, som Frederik den 3.s arvefølgere, Christian den 5. og Frederik den 4., fuldt ud delte. Perioden efter Frederik den 3.s død i 1670 blev således en særdeles urolig tid med den Skånske Krig i 1675–1679 og den Store Nordiske Krig i 1700–1720. Trods de urolige forhold udadtil forøgedes – omend langsomt – bestræbelserne på at sikre stabilitet og orden indadtil.

I denne artikel vil vi udelukkende vende os mod landets indre anliggender og specielt se på de forhold, der var af afgørende betydning for genoprejsning af landet. I denne sammenhæng vil vi naturligt blive ført til en undersøgelse af oprettelsen af politimesterembedet og et egentligt politi-korps.

Københavns administration

Frederik den 3. overdrog i 1661 borgerskabet i København at udvælge 32 af de bedste og fornemste mænd i byen til sammen med magistraten at »handle og slutte om byens bedste«. Magistraten bestod af 4 borgmestre og 6–8 rådmænd. Kongen var imidlertid indstillet på at udnytte sine enevældsbeføjelser i vid udstrækning, og derfor gik mange kommunale anliggender snart reelt ud af magistratens hånd og overgik til en lang række af kongelige kommissioner. Af disse kan nævnes direktionen for vandvæsenet, kommissionerne for den nye kanal (Nyhavn), for gader, stenbroer og vandløb, for brandvæsenet, for gadelygterne, for indskrænkning af stadens udgifter og forøgelse af dens indtægter, for grundtaksten, for kanalerne og mange flere. Disse kommissioner skulle afgive betænkninger til kongen. Enkelte medlemmer af magistraten blev undertiden indvalgt i en kommission, men de fleste var dog højtstående, kongelige embedsmænd. Dette viser, i hvor høj grad kongemagten direkte greb ind i de kommunale anliggender.

Der findes mange samtidige beskrivelser af, hvor forfalden København var. Stenbroerne var opkørte, bolværkerne var sunket sammen, og vand-

Kurt Møller Pedersen er ansat som lektor ved Institut for de eksakte videnskabers historie ved Aarhus Universitet. Han har på flere områder beskæftiget sig med astronomen og administratoren Ole Rømers liv og arbejde. I denne forbindelse er forfatteren også stødt på kilder, der belyser Ole Rømers arbejde i forskellige kommissioner og som politimester i København. Forfatteren har gennem denne artikel stillet den del af sin viden, som vedrører politimæssige forhold, til rådighed for Politihistorisk Selskab.

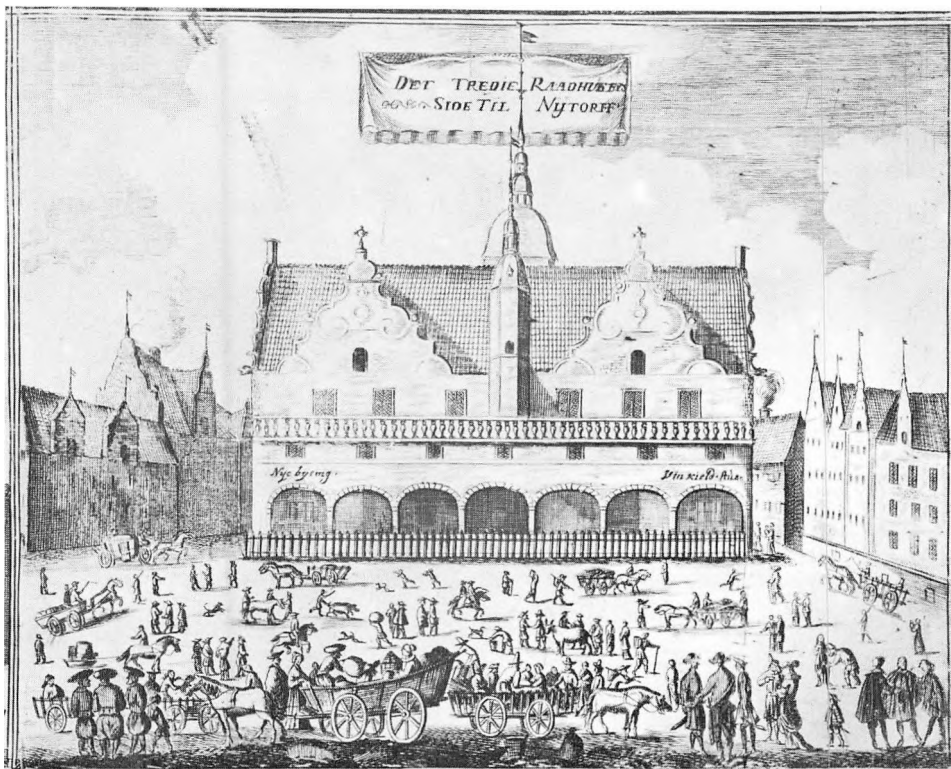
forsyningen var ganske elendig. Således skriver den engelske gesandt, Thomas Henshaw, i 1672: »København får tilført vand fra en sø to mil borte gennem udhulet fyrretræstømmer, men hele sommeren igennem stinker det sådan, og det er så fyldt med orme, at det er modbydeligt at vaske ansigt og hænder i det, og alligevel har man ikke andet vand at til-lave maden i«. Det viste sig hurtigt, at arbejdet i kommissionerne var effektivt. Ganske vist gik genopbygningen ikke så hurtigt frem, som man kunne have forventet, men det skyldtes først og fremmest, at man mang-lede penge. Kommissionsmedlemmerne var dygtige administratorer og havde god forståelse for det praktiske arbejde, som var påkrævet. De to første politimestre i København, Claus Rasch og Ole Rømer, havde begge været blandt de mest aktive og dygtige i arbejdet i kommissionerne.

Vægterne

Efter ophøret af Københavns belejring blev den daglige vagttjeneste besørget af borgervæbningen, der var et rent militært korps ledet af en oberst. Det egentlige formål med borgervæbningen var imidlertid at sørge for, at borgerne blev »holdt i god exercitie«, så de i påkommende tilfælde kunne forsvare deres by. Borgervæbningens dobbelte funktion afspejledes i, at man talte om den store og den lille vagt. Den første bestod af det egentlige militære vagthold, som tog sig af byens forsvar, mødte op ved ildebrande og paraderede ved højtidelige lejligheder. Herudover var der til byens forsvar en regulær militær garnison. Den lille vagt omfattede først og fremmest sikringen af byen om natten og var, hvad vi i dag ville kalde en politivagt.

I 1668, netop 10 år efter stormen på København, fritog kongen borgerne for det byrdefulde arbejde at besørge den store vagt, som herefter alene skulle besørges af garnisonen. Den lille vagt skulle udføres af 32 mænd, der blev betalt gennem en beskatning. Deres opgave var »alle-wegne gaderne herudj byen om natten at igiennemgaae, ald u-lempe oc schade paa gaderne saauelsom udj huusene at styre oc afwerge«. Kongen tog vagtmandskabet under sin beskyttelse, idet det blev forordnet således, at hvis nogen satte sig op mod eller forulempede en vagt, da skulle vagt-mandskabet i alle måder være »angerløes«.

Det skulle imidlertid hurtigt vise sig, at et vagtkorps på 32 mand langt-fra var tilstrækkeligt til at sikre ro og orden. Tyveri, slagsmål og anden

På dette stik af P. H. Resen ses siden mod Nytorv på Københavns tredje rådhus, som blev bygget sidst i det 15. århundrede nøjagtig ved den nuværende gadelinie mellem Frederiksberggade og Nygade. Rådhuset blev delvis ombygget i 1606–10 og nedbrændte i øvrigt under den store brand i 1728. (Københavns Bymuseum).

usømmelighed tog stærkt til, først og fremmest forstærket af den omstændighed, at så mange løsgængere strejfede rundt på gaderne. Også blandt hæderlige folk var der megen kiv. Dengang som nu var man meget nærtagen, og en uoverlagt eller for den sags skyld en provokerende bemærkning førte hurtigt til ballade. Det faktum, at kården hørte til den almindelige klædedragt, gjorde, at en saftig diskussion eller et propert slagsmål kunne få de mest fatale konsekvenser. Christian den 5., der som ung selv gav anledning til megen uro i gaderne ved nattetide, offentliggjorde den 10. december 1670 en forordning om gadernes sikkerhed om natten. Heri hedder det, næsten som man kunne finde det i et læserbrev i en moderne avis, at eftersom »fast ingen mehr kand gaa sicher paa gaden om afte-

nen«, skal alle løsgængere, som ikke er i nogens tjeneste, eller som ikke kan gøre rede for deres forretning, straks forføje sig fra byen, dersom de antræffes på gaderne om natten, ja, i særlige tilfælde kunne man endda blive sendt til Bremerholm til tvangsarbejde. Enhver, der bevægede sig udendørs efter mørkets frembrud skulle endvidere bære en lygte. Ligeledes skulle enhver, der husede en fremmed person, meddele myndighederne, hvorfra den fremmede kom, og hvornår han skulle rejse igen samt angive vedkommendes navn og ærinde. For at håndhæve disse påbud skulle der ansættes yderligere 100 vægttere. Gjorde nogen modstand mod vægternes ordenshåndhævelse og derved led skade eller blev dræbt, da måtte han »tage sig skade for hiemgiæld og ligge paa sine egne gierninger«.

Politimesteren

Hidtil var polititilsynet om dagen blevet varetaget af underfogdens og byfogdens svende og til en vis grad også af rådstuevagten således, at sikring af ro og fredelige tilstande var knyttet til embedsmænd fra henholdsvis bytinget og magistraten. En omvæltning fandt sted, da kongen oprettede et nyt overordnet embede ved den 13. september 1682 at etablere et politimesterembede for København. Havde der hidtil været vanskeligheder med at sondre mellem byfogdens og magistratens kompetance på det administrative område, så blev dette yderligere vanskeliggjort med det nye politimesterembede. Formelt var byfogden enedommer på bytinget, men han havde hidtil fungeret som en slags politimyndighed, specielt i sager, hvor det drejede sig om at varetage kongens interesse, men også mere principielle sager og større kriminelle sager kom under byfogdens myndighed. I rådstueretten havde borgmestre og råd den dømmende myndighed – især i tilknytning til handel og håndværk. Netop kompetancestridigheder mellem byfogden og magistraten var ofte årsag til vanskeligheder for efterforskning og sagsbehandling, og det har sikkert været meningen med politimesterembedet at gøre behandlingen mere effektiv og i hvert fald forhindre, at man spillede to myndigheder ud mod hinanden eller, som det hedder i en forordning om politiet fra den 24. februar 1683, at undgå at tolke tidligere forordninger på en »vrangvillig« måde. Det hedder således i forordningen, at kongen »byde og befale alle øfrigheds personer oc andre politiens betiente, som ofver samme

forordninger skulle holde . . . at de en hver især med allerunderdanigste belydighed efterkomme voris allernaadigste befalinger, oc ingenlunde understaar sig efter sær indbildninger voris allernaadigste forordninger vrangligen at udtolke, for der ved at gifve anledning til nogen u-enighed eller miszforstand, saa fremt de som herimod handler, icke derfor, andre til afskye, vil vorde straffede«. For nøjere at fastlægge politimesterembedets funktionsområde opfordrede kongen i samme forordning »alle oc enhver frit . . . at indgifve deris allerunderdanigste forslag, som de til politiens forbedring tienlig eragte kunne«. Heri lå sikkert også, at man kunne klage over politiet direkte til kongen.

Den første politimester var Klavs Rasch, der havde været underofficer under belejringen, og som senere som sekretær for Christoffer Gabel havde vundet kongens bevågenhed. Han var en fremragende administrator, hvilket blandt andet havde vist sig ved en række heldige spekulationer, hvorved han havde erhvervet hovedgården Raschenberg (nu Juelsberg) ved Nyborg. For datidens mænd havde han den beundringsværdige egenskab at kunne indtage endog betydelige mængder drikkevarer.

For nærmere at få rede på hvorledes forordningen af 24. februar skulle forstås, frembragte politimester Rasch umiddelbart efter en række spørgsmål om, hvordan han skulle fremfare mod overtrædere af de kongelige forordninger. Dette var naturligvis et væsentligt spørgsmål, eftersom det blev antydnet i forordningen, at øvrighedsmyndighederne behandlede borgerne med nogen vilkårlighed. Kongen svarede hurtigt med en instruks til politimesteren fra den 23. juni 1683. Denne instruks er vigtig, eftersom den må siges at være den første egentlige beskrivelse af politimesterembedets funktion. O. Nielsen har i sin *Kjøbenhavns Historie*, der udkom i 1889, beskrevet indholdet: »Han skulle paase, at alle Kgl. Forordninger om Politiet blev efterkomne. Naar noget skulde konfiskeres, eller der skulde udredes Bøder for Overtrædelser, skede dette uden Dom, Proces eller Rettergang, og hvis nogen vægrede sig, skulde Rasch henvende sig til Generalfiskalen. I Købstæderne skulde han meddele Byfogden Instruxer, men i Kjøbenhavn skulde han foruden sine andre Forretninger paase, at Gaderne holdtes rene, og han skulde oppebære Skillingtolden i Portene til at lønne Folk med, der skulde holde alle Torve og publique Pladser rene. Med Magistraten i Kjøbenhavn skulde han leve i god Enighed og Forstaaelse, og de skulde flittig konferere med hinanden. Han skulde begegne enhver efter hans Stand og Vilkår med Finhed og

Klavs Rasch (1639–1705) blev landets første politimester i 1682. Han havde tidligere været slotsskriver og amtsforvalter over Nyborg og Tranekjær amter, og overgangen til den nyoprettede stilling i hovedstaden har givetvis været svær. Som politimester blev Rasch ikke særlig populær hverken hos magistraten eller hos borgerne, og der blev indgivet mange klager mod ham. Det skal vel medgives Rasch som undskyldende momenter, at det lovmæssige grundlag for hans virke var meget løst, ligesom der ikke var nogen erfaring fra forgængere at bygge på. Han beklædte trods dette stillingen lige til sin død i 1705.

Høflighed, hvorimod Kongen vilde beskytte ham og hans Betjente imod alle og enhver og ej tilstede, at nogen gjorde dem Ulempe. Han skulde ogsaa lade sig finde i den oprettede Politikommission. I løn fik han 1200 Rdl. foruden det halve af Bøderne, af hvilke Kvæsthuset skulde have den anden Halvdel«.

Rasch var især i sine unge år en meget energisk mand med et godt organisationstalent. Det sidste var af stor vigtighed for en mand, der beklædte et embede, hvis funktion endnu ikke var klart afgrænset i forhold til magistraten og de øvrige myndigheder. Det er ikke uden grund, at instruksen indskærper, at han flittigt skulle konferere med magistraten og leve med den i god enighed og forståelse. For yderligere at styrke samarbejdet blev han den 27. september 1684 valgt til borgmester. Trods dette klagede magistraten gang på gang over politimesterens selvrådige embedsførelse, idet han gang på gang greb ind i magistratens embeds-område. Rasch arresterede folk ret vilkårligt, holdt ret i sit eget hus således, at magistraten og kongen derved gik glip af en række bødeindtægter. I det hele taget ser det ud til, at Rasch havde en god evne til gennem sit

embede at skaffe sig flere penge, end han var berettiget til. Således afkrævede han en særlig afgift af de torvehandlende og opkrævede en større told ved portene, end han var berettiget til. Han afleverede ofte arrestanter til hververe, og på den måde modtog han hvervepenge. Dette var naturligvis en uholdbar situation, og den 7. august 1687 befalede kongen, at politimesteren hver tirsdag skulle mødes med magistraten, at han skulle føre protokol over de sager, han tog sig af, at han ikke måtte beskæftige sig med justitssager, og at forbrydere skulle overgives til byfogden. Desuden blev skillingstolden kontrolleret, og endelig, for at undgå vilkårlighed ved arrestationer, skulle betjentene kunne identificeres, idet de på venstre side af brystet skulle bære et tinskilt med byens våben, og betjentenes navne skulle opgives til magistraten.

Politibetjente

Vi ved, at politimester Rasch fik overopsynet med vægterkorpset, men det er uklart, hvor mange egentlige betjente eller – som de også hed – politimesters fuldmægtige han havde under sig. Betjentene kunne vel være brutale eller i hvert fald ret ofte temmelig lidet hensynsfulde. Til støtte herfor kunne fremdrages flere episoder, og selv om sådanne ikke altid er egnet til at give et billede af det almindelige forhold mellem politi og borger, så lad mig dog alligevel omtale enkelte episoder om ikke for andet så for at illustrere, hvorledes betjente kunne gribe en sag an dengang.

En fjorten dages tid før jul i året 1684 gik nogle betjente omkring på Amagertorv for at undersøge, om de handlende stadig brugte de gamle, ulovlige bismere. En betjent greb fat i en kones bismere, men hun holdt fast ved den og faldt på ryggen over en kålkurv. Betjenten tog nu lidt hårdere fat, idet han satte sine knæ for hendes bryst og tog bismeren. Desværre var betjenten under denne episode blevet lidt ophidset og tilføjede hende en række stød med bismeren i brystet, så hun døde deraf. Ifølge magistratens domsprotokol fra 1685 fremføres dog til betjentens undskyldning, at konen først havde revet ham i håret.

Betjentene var forsynede med et tinskilt og kunne derfor identificeres, hvilket betød, at der var grænser for, hvad de kunne tillade sig. Lavrids Nielsen Fogs arbejdsvogn kom kørende med to tønder øl ad Nørregade, da to betjente greb fat i hestene og forlangte, at kusken skulle køre til avlsgården. De nægtede, idet de først ville køre til deres husbonds hus. Da de

kom ud for Fogs hus, blev betjentene gjort opmærksom på, at kongens krone var på tønderne, og de skyndte sig bort. En af karlene fulgte efter og greb den ene betjent og fik ham låst ned i en kælder. Fogs karle blev siden arresterede, men blev derpå frikendt, idet man fandt, at betjentene havde handlet forkert, da de ikke havde fået skriftlig ordre fra politimesteren og ej heller havde anmeldt, hvad deres ærinde med bortførelsen af vognen havde været.

Politikommisionen af 1691 – og instruks for politimesteren

I 1691 nedsatte kongen en politikommision, der bestod af politimesteren, et medlem af magistraten, en af de 32 mænd, et medlem af hofretten og et af admiralitetsretten. Kommisionen skulle mødes mindst en gang om måneden på rådstuen for at forhandle om sager, der angik politivæsenet. Samtidig udsendte kongen en instruks for politimesteren, og denne lange og detaljerede instruks vil jeg i det følgende gennemgå. Instruksen er opdelt i to afsnit, nemlig »Om politimesterens forretning i almindelighed« og »Om politimesterens embede i særdeleshed«. Den almindelige del af instruksen består af 8 paragraffer, hvor den første lyder:

1. »Skal hand have tilbørlig opsiun med, at alle vores forordninger politien tilhørende, som hid indtil udgangne ere eller hereffter udgaar oc hannem under vores cancellie seigl tilskicket vorder, af alle oc een hver uden nogen persons eller stands anseelse allerunderdanigst effterkommes. Oc skal hand af de skyldige dend straf, som udj forordningerne meldes, ved underfogden oc tvende mend, som hand self dertil maa anordne, lade indfordre, som de strax skulde betale eller derfor lide effter bemeldte forordninger«.

Videre hedder det i det generelle afsnit, at politimesteren skal møde op på rådhuset en gang om ugen i politikommisionen, at han skal opgive navnene på sine betjente til myndighederne, at byfogderne og på landet herreds- og birkefogderne skal være hans fuldmægtige, at han skal føre protokol over de sager, han behandler. Desuden skal arrestanter løslades på andendagen efter deres pågribelse, medmindre han »sagen ved ordentlig lands lov mod dem lade paatale«. Endelig hedder det til slut i afsnittet: »Dersom noget vigtigt oc tvivlradigt skulde forefalde, som ei enten i

denne allernaadigste jnstrux eller oc forordningerne er specificeret, derom skal hand sin allerunderdanigste memorial til os indgive oc siden derpaa voris allernaadigste resolution ervarte«.

I afsnittet om politimesterens embede i særdeleshed gives instrux om, at han påser, at ingen fremmed eller forbudt religion dyrkes i landet, og at ingen forargelig bog »i dansk eller tydsk sprog af nogen læsis eller eyis«. Han skal sørge for, at sabbatter, faste- og helligdage bliver helligholdte. Medens der afholdes gudstjeneste, skal politimesteren eller hans betjente påse, at der ikke udkænkes spiritus i værtshusene, og at der ikke arbejdes. Han skal undersøge og sørge for, at der ikke begås noget, som kunne stride mod den offentlige ærbarhed og skikkelighed. »Jligemaade skal hand ei tilstede nogen samqvem oc tilhold med ryggesløse folch oc løsgængere, ei heller, at der udj værtshuse oc kieldere med drik, dobbel, forfængelig lystighed, spil, dantzen oc andet deslige nogen forargelse gives, eller at nogen sig der lengere end til klokken tj om aftenen opholder«. Politimesteren gives nøje instrukser om opsyn med fremmede og løsgængere, han skal holde opsyn med torve og gader, idet han skal sørge for, at de holdes propre og rene. Han skal sørge for, at kød, flæsk, fisk, smør med mere kun forhandles fra de anviste boder og pladser. Desuden skal politimesteren sørge for, at husejerne fjerner sne og is fra fortovene og får det kastet ud midt på gaden. Han skal sørge for, at søer, grøfter, vandledninger og dæmninger holdes i god orden, ligesom brøndene holdes rene. Han skal have indseende med køb og salg for at hindre ulovligheder eller snyderi, hvorfor det også tilkommer politimesteren at undersøge mål og vægt. Han skal holde opsyn med laugene, ligesom han har overopsyn og direktion over vægterne, lygterne og brandvæsenet.

Hermed var der knyttet mange opgaver til politimesterembedet, og når dertil kom, at Rasch fik sæde i utallige kommissioner, forstår man godt, at arbejdsbyrden blev for stor til en mand. Rasch blev i 1691 fritaget for at sidde i højesteret og for at møde op som borgmester på rådhuset. Efterhånden overtog hans fuldmægtige embedsførelsen, og under behandlingen af en sag i 1695 opfordrede magistraten politibetjent Jakob Gad »at ville lade Hr. Politimester vide, at det gjordes højt fornødent, at Magistraten og Politimesteren kunne derom mundtlig konferere, hvorfor de var begærende, at Hr. Politimester ved sin Lejlighed vilde engang komme op til dem«.

I sine sidste år var Rasch svagelig og fik som fuldmægtig Ernst til at tage

Ole Rømer (1644–1710) efterfulgte Klavs Rasch som politimester i 1705, og i et og alt var han dennes modsætning. Ole Rømer kom i 1682 hjem fra et længere ophold i Paris, hvor han havde opnået meget store, videnskabelige resultater (blandt andet opdagelsen af lysets hastighed i 1675), hvilket havde givet ham international berømmelse. Efter tilbagkomsten fik Rømer sæde i utallige kommissioner, blandt hvilke især skal nævnes den kommission, som udarbejdede politiforordningen fra 1701. I hvor høj grad Ole Rømer blev estimeret ses blandt andet af, at han trods manglende juridisk eksamen fik sæde i højesteret! Ulykkeligtvis fik Ole Rømer ikke mange år som politimester, idet han døde i 1710 i en alder af 66 år.

sig af sagerne i København, medens han selv opholdt sig på sit gods Raschenberg, hvor han døde den 8. januar 1705.

Ole Rømer som politimester

Den 24. januar 1705 blev Ole Rømer politimester. Han var kendt som en betydelig astronom og en dygtig administrator. Rømer blev født i Århus i 1644, og i 1672 kom han til Paris, hvor han i 10 år arbejdede på det der nyoprettede observatorium. Han blev kendt i hele den lærde verden, da han i 1676 fandt en metode til at bestemme lysets hastighed. I 1682 vendte han hjem som kongelig matematiker, fik indrettet Rundetaarn til et moderne observatorium, indrettede desuden et privat observatorium i sit hjem og byggede senere et mindre observatorium ved Bartholinernes landsted nær Vridsløsemagle. Disse observatorier blev forsynet med en række af ham selv nykonstruerede kikkerter, ved hjælp af hvilke han var i stand til at observere himmellegemer med en hidtil ukendt nøjagtighed.

Hans videnskabelige arbejde blev dog i betydelig grad sinket af det meget store og fortjenstfulde, han udførte som medlem af den lange række

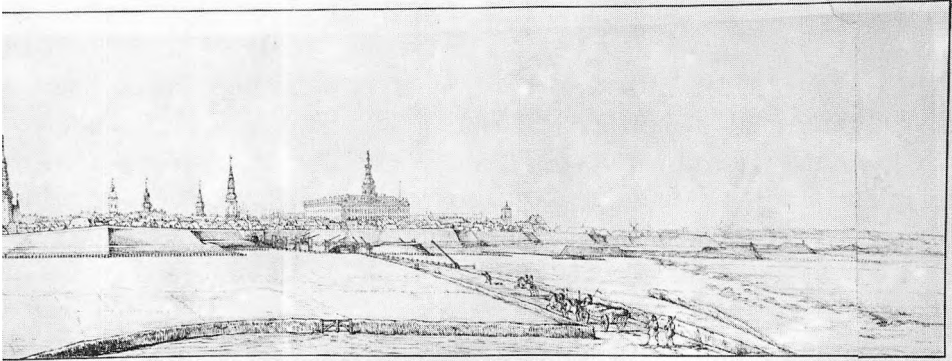
af kommissioner, der – som tidligere nævnt – blev oprettet med henblik på at forbedre kanalerne, gader og veje og mange andre af byens installationer. Rømer var den ledende kraft bag indførelsen af gadebelysningen i København, det nye mål- og vægtsystem, ligesom han forberedte kalenderreformen i år 1700, hvor man gik bort fra den julianske kalender til fordel for den gregorianske.

Rømer var særdeles kvalificeret til embedet som politimester. Ikke alene havde han gennem sit praktiske arbejde et intimt kendskab til byens administration, men han havde også gennem sit mangeårige samarbejde med Rasch i de mange kommissioner et godt indblik i en politimesters arbejdsområder. Dertil kommer det helt afgørende, at Rømer var initiativtageren til, at politiforordningen af 1691 blev omredigeret, hvilket gav sig udslag i en ny forordning om politiets administration fra den 22. oktober 1701.

Denne forordning var først og fremmest en præcisering af de intentioner, der lå i forordningen af 1691. Der skulle herefter føres bedre tilsyn med opkrævningen af bøder, ligesom politimesterens arbejdsopgaver blev bedre afgrænset i forhold til justitsvæsenet. Fra denne tid stammer også politisymbolet bestående af en hvid stav 5 tommer lang, med en hånd af metal på enden af staven og et øje inde i hånden, »hvilken kiæp de hos sig skal bære og fremvise, når fornødenheden det udkræver. Misbruge politiebetjentene saadant dennem given tegn eller og andre, som ej ere politiebetjente, tilegne sig samme tegn, da straffes de efter lovens siette boogs attende capitels ottende articul paa deres hals«. Betjentene blev som hidtil antaget af politimesteren, og deres navne skulle meddeles på rådstuen, men som noget nyt fik hver betjent tilforordnet et ganske bestemt distrikt.

I stedet for den tidligere politikommission blev der oprettet en politiret, hvis medlemmer var en af kongens geheimeråder, en admiral, en landofficer, et medlem af hofretten og af admiralitetsretten, et medlem af magistraten og en af de 32 mænd. Retten »skulde afhandle hvis sager, politien angaaende, kunde forefalde, hvor og en hver, som noget kunde have at klage, deres anliggende skal forebringe«. Politimesteren skulle afgive forklaring, men måtte ikke være tilstede under voteringen.

Den første opgave, Rømer påtog sig som politimester, var at tage sig af renovationen i København. I dagene fra den 22. februar til den 8. marts sørgede han for, at i alt 4200 læs »urenlighed« blev ført fra byens gader og stræder. Arbejdet fortsatte foråret og sommeren igennem. Kongen har

Cirka 1745 tog København sig sådan ud for den rejsende, der havde ærinde i den danske hovedstad. Stikket skyldes J. J. Bruun, og kopien er udlånt fra Københavns Bymuseum.

givetvis bifaldet denne aktivitet og yderligere søgt at drage fordel deraf, idet han skriver til Rømer den 3. juli 1705: »Vor bevaagenhed tilforn. Voris allernaadigste etc. er, at du strax tilholder entrepreneuren Morten Villumsen, at hand det heste-møeg, som ligger bag ved voris garde-stald på slotz pladzten i voris etc. Kiøbenhavn, derfra, det snarest mueligt er, med pramme lader bortføre«.

Rømers sans for orden og disciplin kommer især frem i hans bestræbelser på at komme det stærkt florerende tiggeri til livs. I en meddelelse til kongen skriver han: »Det er snart på Kiøbenhavns Gader med Betlere, som i vore Søer med Rørene; begge ere nogenledes rensede tilsyne, men befrygtes, at begge har Rødder nok tilbage at komme frem for en Dag med Tiden, om der ej kontinueres med dem at hade og udrydde«. Rømer gennemtænkte sagen grundigt og fremkom med følgende forslag: »Er eftertænkt paa hvad Maade Gadetiggeri kunde noget formindskes, ja moxen afskaffes, som uforgribelig bestaar derudi, at man havde et Hus midt i Byen, hvor man 3 eller 4 Gange om Aaret kunde faa 50 eller 60 saadanne Tiggere optagne og indelukte alene paa en 8 Dages Tid og imidlertid entretenerede med Seng og Spise, som ej kunde koste over 120 Rdl. aarlig. Dernæst, naar de saaledes som i en Fold vare forsamlede, skulde de examineres og udmynstres, de stærke skulde til Børnehuset og der ej have mere at æde end de kunde fortjene, de fremmede enten af Provinserne eller Udlændinge at føre af Byen eller af Landet, Soldater, Baadsmænd og nogenledes nærige Borgere tilhørende leveres til sine; Resten, som skal

blive ganske faa, besynderlig naar saadan Optagelse og Mynstring alvorligen blev i Værk sat 3 eller 4 Gange om Aaret, skulde Sognene letteligen forsørge, naar de iblandt dem blev uddelt. Er og udset, hvor saadant Mynsterhus med maadelig Omkostning kunde indrettes«. Ikke alene havde Rømer udset, hvor et sådant hus skulle ligge, han havde også skaffet midler til underhold af ca. 70 tiggere efter ovennævnte plan. Pengene fik han frivilligt fra medlemmer af bryggerilauget. Successen udeblev dog tildels. Ved juletid indberettede Rømer følgende til kongen: »At det at offentlige Tiggere paa nogen Tid kendelig er formindskede, at snart ingen eller ganske faa uden sær Adresse var at ertappe, mente jeg med deres Udryddelse at være vel avanceret, men forleden Juleaften maatte jeg uformodentlig fornemme et Sværm af mange hundrede at opfylde alle Gader, under Prætext af den Sædvane, som Betlere altid har haft, at bede om Almisse de store højtidelige Aftener; jeg lod i en Hast paa Købmagergade, som var ganske fuld, gribe 6, ved hvilken Exekutioner de fleste forsvandtes. Den hele Skare var mesten unge Mennesker fra 10 til 16 Aar, Dreng eller Piger eller midaldrende stærke Kvindfolk. Tilkommende Nytaarsaften haaber jeg at faa stillet den Ordre, at de skal her efter i det ringeste ej blive saa dristige at gaa i Tropper som denne Gang«.

Bestræbelserne mundede ud i en forordning af 24. september 1708, efter hvilken det fra førstkommende nytårsdag skulle være forbudt enhver at betle eller bede om almisser. Dette rejste samtidigt problemet om, hvad man skulle gøre ved de mennesker, som faktisk ikke kunne ernære sig selv, og som derfor havde brug for understøttelse. Forordningen præciserede klart denne gruppe. Det drejede sig om hittebørn og andre fattige spæde børn, alle gamle folk, som på grund af deres alderdom ikke kan tjene til livets opretholdelse, syge og sengeliggende, lemlæstede, fattige, som kan bevise, at de ikke kan klare sig samt endelig umyndige faderløse børn. Disse mennesker kunne henvises til kvartermesteren, der så nøjere undersøgte, om »de ere almisse værdige eller ikke, hvor dennem, saafremt de blive antagne, skal gives en seddel af pergament, hvilken seddel de vel skal forvare og fremvise, saa ofte de på Silkehuset opkaldes til nogen almisse at nyde, saa fremt de den ey ellers vil miste«. Misbrug af almisen, der kunne bestå i »Uskikkelighed, fylderie, drukkenskab, slagsmål, skænderi eller skelden, letfærdighed og løsagtighed« straffedes ved, at almisen blev formindsket eller med tvangsarbejde. Finansieringen af dette projekt skete ved en slags omsætningsafgift, idet der ved ethvert køb

Københavns tredje rådhus, som det tog sig ud for den, der betragtede den dengang pompøse bygning fra Gammeltorv. Denne side med hovedindgangen var hovedfacaden på byens hus, indtil det nedbrændte i 1728. (Københavns Bymuseum).

og salg af huse eller varer skulle betales en vis afgift. Endvidere hedder det, at »alle og en hver, som bygge og boe i bemeldte vores etc. Kiøbenhavn, i gierning lader see deris kierlighed og gavmildhed imod deris fattige jevnchristne«, hvorfor enhver borger var forpligtet til at give en skærv til de fattige hvert år. Overalt blev der opstillet fattigbøsser, i kirker, på værtshuse, i boderne og ved skuespilforestillinger.

Det er ikke klart, i hvor høj grad Rømer direkte har været involveret i udformningen af denne forordning, men det er tydeligt, at den er en videreudvikling af de tanker og bestræbelser, som han udfoldede i begyndelsen af sin politimestervirksomhed. Rømer var givetvis en streng politimester, men samtidig havde han også blik for en række sociale problemer hos sine medborgere. Dette viste sig blandt andet også derved, at han drog

omsorg for, at de handlende ikke snød ved at bruge forkert eller falske målesystemer. Han holdt nøje kontrol med fødevarernes godhed. Således opfandt han et prøveapparat, der let tillod at bestemme alkoholprocenten i brændevinsbrændernes varer, så man kunne se, om de havde den styrke, som fabrikanterne lovede.

Da Rømer blev politimester, søgte han at få et bedre personale. Rømer »fandt strax i Begyndelsen en stor Hinder udi sine Forretninger, saavel formedelst Politibetjentene ej vare saa mange, som han behøvede, som og fordi de, som der allerede i den forrige Politimesters Tid vare antagne, vare komne udi en ond Vane med en og anden Selvraadighed«. Rømer afskedigede en del betjente, men havde svært ved at skaffe nye. Antallet af betjente fik han bragt op på 10. De fik strenge påbud om, hvordan de skulle opføre sig, blandt andet indskærpede han dem, »at de intet, hverken Bøder eller Aftingninger, Fordringer eller andre Accidenser af nogen skulle oppebære«. Der var naturligvis grænser for, hvad politimesteren kunne klare med så få betjente, og da borgerne som regel, dengang som nu, ofte tog parti for synderne, blev arbejdet yderligere vanskeliggjort.

Trods dette er det rimeligt at antage, at politimesterembedet i den urolige tid var blevet et respekteret element i administrationen. Mangel på penge og mandskab havde ikke hindret den praktiske gennemførelse af de intentioner, der oprindelig lå bag oprettelsen af embedet. Med Rømers død i 1710 var politikorpset blevet et vigtigt styrende element i dagligdagen. Populært var det ikke blevet, men de første politimestre havde været dygtige og effektive, vigtige egenskaber for mænd, der beklædte det nye embede i en brydefuld og vanskelig tid.

For »at fremme og opretholde den fuldkomne borgersikkerhed«:

Om oprettelsen af Københavns Politiret i 1793

Af HENRIK STEVNSBORG

5. juli 1793 blev der fra Det danske Kancelli udstedt en forordning om 'en forbedret Politie-Indretning' i København (1). Denne forordning rummer ialt 18 paragraffer, som emnemæssigt kan deles i fire hovedgrupper. § 15 vedrører behandlingen af de såkaldte 'simple' tyverisager i København (2); § 16 og § 18 knytter an til de eksekutive sider af politimesterembedet. En uniformering af politikorpset er tema for § 17. Mest plads vies imidlertid spørgsmålet i forbindelse med Københavns politimesters dømmende beføjelser samt etableringen af en kollegial politiret i hovedstaden, normeret med 3 dommere (§§'erne 1–14) (3).

Om baggrunden for skabelsen af denne politiret – som trådte i stedet for den tidligere politikammeret, hvor politimesteren havde virket som enedommer – hersker der nogen uenighed blandt de to eneste forskere, som til dato har beskæftiget sig med spørgsmålet: Kristian Hvidt og Harald Jørgensen.

I sin afhandling 'Politimester og politiret i København', fra 1964, betragter Kristian Hvidt politiretens etablering som en klart øget magttildeling til politimesterembedet; som 'en »hævelse« af politimesterens allerede eksisterende domsmyndighed fra 1683' (4). Sigtet er, hævder Kristian Hvidt, gennem et lovgivningsinitiativ endelig at få udfyldt det domstolstomrum, der var opstået med hensyn til politisagernes behandling efter Struensee-tiden, 1770–72. Denne slutning drager Kristian Hvidt ved at holde 1793-politiretsforordningen op over den 'store' politiforordning af

22. oktober 1701. Men i betragtning af, at der i mellemtiden var forløbet nær ved hundrede år, må forordningen af 5. juli 1793 ret beset skulle vurderes i lyset af politimesterens faktiske rolle og funktion i årene op mod 1793.

Om politimesterembedet i København, da det blev institueret i 1682, fra den absolutistiske stats side oprindeligt var tiltænkt en egentlig selvstændig domsmyndighed i politisager, lader sig næppe nogensinde fastslå med sikkerhed (5). På den anden side står det fast, at politimesteren i praksis hurtigt fik en sådan myndighed (6), et forhold som formaliseredes med den omtalte 1701-forordning, hvori det fastsattes, at Københavns politimester ved den såkaldte politikammerret skulle kunne slutte politisager, når der forventedes dom til et bødeforelæg på mindre end '4 Lod Sølv', svarende til 2 rigsdaler (7). Som rekursinstans i disse tilfælde, plus som 1. instans i de øvrige politisager, fungerede først en særlig statslig politiret (fra 1701 til 1708); dernæst et politi- og kommercekollegium (1708–1771), som 1731 overgik i kommunalt regie (8). Op gennem 1700-tallet samledes efterhånden en betydelig myndighed hos Københavns politimester i dennes egenskab af ansvarlig for den pro-aktive og re-aktive politivirksomhed (9); som anklagemyndighed og ikke mindst som enedømmer ved den københavnske politikammerret. Gentagne gange ses embedets domskompetence udvidet gennem lovgivning, ligesom der gives hyppige eksempler på, at såvel den udøvende som den døm-

Henrik Stevnsborg (født 1948), lic.phil. i 1979, forskningsstipendiat (Carlsbergfondet). Artikler og foredrag om 17.-19. århundredes rets- og socialhistorie.

mende myndighed i realiteten gik langt videre end det skrevne retsgrundlag (10).

Kulminationen på denne udvikling nåedes i Struensee-årene 1770–1772. Da blev Københavns politimester beføjet til at give kendelse i samtlige typer af politisager, 'brevi manu' (det vil sige summarisk) og uden appelmulighed for de dømte. Samtidig sløjfedes politi- og kommercekollegiet (11) 20. august 1772, efter Struensees fald, blev den i 1771 oprettede københavnske hof- og stadsret (12) indplaceret som 2. instans for de politisager, som før 1771 kunne indstævnes for det datidige politi- og kommercekollegium (13). Men på trods af denne bestemmelse, der selvsagt betød en indsnævring af de vide rammer, som i 1770–72 var blevet lagt for politimesterens selvstændige dømmende myndighed, og på trods af den skyttegravskrig, politimesteren førte med hof- og stadsretten i tiden efter 1772 om præcist *hvilke* politimesterkendelser, der var appellable – og som han tildels tabte (14) – må politimesteren fortsat anses for at være i besiddelse af meget omfattende uregulerede dømmende beføjelser efter 1772. Dette fordi han fortsat påkendte politisagerne ved politikammerretten i 1. instans, og ofte på basis af et retsgrundlag, som udtrykkelig gjorde hans afgørelser inappellable. For eksempel kunne prostitutionssager efter 1775 sluttes med frihedsstraf på indtil 3 måneder uden appel (15). Men også fordi det tilsyneladende hørte til sjældenhederne, at en kendelse overhovedet blev anket, hvadenten den lå inden for dette inappellable loft eller ej (16).

Kristian Hvidt skriver ligeledes, at politimesteren, også efter 5. juli 1793, sideløbende med sin 'andel' i den kollegiale domsmyndighed i politiretten, kunne afsige kendelser på egen hånd, som det havde været skik lige siden 1701--politiforordningen:

Man kunne have forventet, at politimesterens gamle ret til at afgive kendelser i mindre sager automatisk var bortfaldet i 1793 og overgået til politiretten . . . Dette var imidlertid ikke tilfældet . . . Sagerne fordeltes ligeligt mellem de 3 dommere og dommene afsagdes af alle tre ved votering. Men ved siden heraf varetog politimesteren i 3. protokol sin private myndighed (det vil sige som politikammerret) i »blotte politisager« og pådømte sager med bøder indtil 10 rdl subsidiært 8 dages arrest (17).

Men i virkeligheden er det først i 1809, at politimesteren får sine beføjelser som politikammerret tilbage (18). Mellem 1793 og 1809 besad han dem ikke. Situationen var således ikke ganske som Kristian Hvidt ser den.

Og jeg tvivler meget på, om politimesteren har delt Hvidts syn på den 'hævede domsmyndighed'.

Fremfor at opleve sine beføjelser som øgede gennem forordningen af 5. juli 1793 har politimesteren givetvis haft opmærksomheden rettet mod de paragraffer i forordningen, hvor der gemte sig en mere eller mindre udtalt underkendelse af hans hidtidige indsats.

Politimester på daværende tidspunkt var Johan Thomas Flindt.

Født i 1740 var han blevet exam.jur. i 1763, hvorefter han i 1788, fra en post som byfoged i Rudkøbing samt herredsfoged i Langelands Herred og med titel af generalauditør, havde overtaget hvervet som hovedstads-politimester. 1794 afgik han herfra, og som borgmester i København døde han i 1805 (19).

Hvor han før havde været enedommer i de københavnske politisager i 1. instans, skal han fremover dele denne myndighed med 2 andre dommere (assessorer):

Politie-Retten i Khavn skal herefter bestaae af 3 Dommere, nemlig: Politimester og 2 Assessorer (§ 1) . . . Ved denne Ret bør, til Sagernes Undersøgelse og Behandling, holdes 3 Protokoller, af hvilke een betroes til hver af Rettens Lemmer, som deri optage Forhørerne i de Sager, der indklages for Politie-Retten; Saa bør der og være Voterings og Dom-protokoller, hvori de Tilforordnedes Vota og Domme indføres (§ 3).

Nok får politimesteren status af retspræsident, 'justitiarius', i forordningens § 2; 8 paragraffer længere henne kan ingen imidlertid være i tvivl om, at han mest af alt er en kransekagefigur i denne sammenhæng. Det er først og fremmest de udøvende sider af embedet, han skal koncentrere sig om. Rollen som dommer kommer først i anden række. Og medmindre de to andre dommere ikke direkte er uenige om udfaldet af en sag, kan retten glimrende fungere uden ham:

Ellers bør Politimester, saa ofte som andre Embeds Forretninger ikke hindre ham derfra, altid være tilstede i Retten og tage Deel i Sagemes Behandling og Paakiendelse; Især skal han være pligtig til at give sin Stemme, dersom Assessorernes Vota ere forskellige (§ 10).

Men også politimesterens magt som anklagemyndighed begrænses.

Selv om han finder det 'uden for al Tvivl, at den indklagede Sag ikke vedkommer Politie-Retten', må han ikke længere efter eget skøn 'vægre sig ved at imodtage Klagen, men overlade til Rettens Skiønnende, om den bør afvises' (§ 5).

Johan Thomas Flindt (1740–1805) var politimester i København i 6 bevægede år fra 1788 til 1794. Det var en meget urolig tid, og alt tyder på, at Flindt overhovedet ikke var opgaven voksen trods sin fortid som jurist, byfoged i Rudkøbing og herredsfoged for Langelands herred. Han blev ganske enkelt tvunget væk fra posten i 1794 efter pres fra magistraten og mange indflydelsesrige borgere.

Endelig bliver han i forordningens § 9 spændt ind i en inhabilitetsregel, samtidig med at de to nye politiretsdommere får kontrolfunktioner over for politimesterembedet – iøvrigt en bestemmelse, som i sig bærer kimen til senere tiders ordninger vedrørende klager over politiet:

De sager, i hvilke Politimesters egne Foranstaltninger kunde komme under Betragtning eller Paaanke, bør undersøges og behandles ved een af de Protokoller, der bestyres af de andre 2 Dommere; og, dersom den Paagieldende klager over Politimesters Handlinger, da maae han ei heller dømme i Sagen (§ 9).

I virkeligheden må Københavns politimester se sin magt ganske væsentlig beskåret gennem forordningen af 5. juli 1793.

I indledningen til det sjællandske landsarkivs foreløbige registratur over Københavns politis arkivalier hæfter Harald Jørgensen sig ved 1793-forordningens § 15 og ser følgelig politirettens etablering som i første række en konkret og målrettet problemløsning i relation til behandlingen af tyvsager:

I 1792 opstod der en divergens mellem højesteret og Hof- og stadsretten i København, om man skulle betragte politimesterens kendelser i tyverisager som afgørende for strafudmålingen i de tilfælde hvor en anklaget påny blev tiltalt for tyveri eller bedrageri. Højesteret ville ikke anerkende, at politimesterens afgørelser betragtedes som egentlige tyvsdomme, medens Hof- og stadsretten havde den modsatte opfattelse. Spørgsmålet indankedes for kancelliet og dette foranledigede, at man tog politimesterens hidtil udførte »domsvirksomhed« op til overvejelse. Resultatet af disse overvejelser blev forordningen af 5. juli 1793 om oprettelsen af en egentlig kollegial ret, kaldet Politiretten i København (20).

De bevarede forarbejder fra Kancelliet bevidner tilfulde, at spørgsmålet om behandlingen af tyvssagerne i København har været trukket helt frem i forgrunden, da forordningen skulle udformes. I en længere redegørelse tager regeringens juridiske ekspert, generalprokurør Christian Colbiørnsen, netop denne problematik op (21). Højesterets præsident har påpeget, at de tyvsdomme, vekslende politimestre som politikammeret har afsagt lige siden 1751, reelt har været uden hjemmel i lovene. Et reskript af 30. juli 1751 havde nemlig udtrykkelig inddraget den ret, politimesteren havde fået 10 år tidligere til at påkende sådanne sager (22). Ergo, mener højesteret, er de trufne politimesterafgørelser i tyvsager ugyldige, en 'Nullitet'. Hof- og stadsretten anlægger, da den bliver hørt, en væsentlig mere pragmatisk synsvinkel. Såfremt man ikke fortsat lader politimesteren behandle disse 'simple' tyverisager, vil Hof- og stadsretten blive bebyrdet med dem. Og det anser man for en uforsvarlig løsning, økonomisk set. Der vil for eksempel skulle indrettes endnu en afdeling ved retten, ligesom der naturligvis skal ansættes nyt personale (23). I forordningens § 15 kan man direkte aflæse, hvorledes Hof- og stadsrettens jordnære, 'procesøkonomiske' synspunkter har vundet gehør på bekostning af højesterets formelt korrekte:

Politie-Retten skal herefter paakiende de Sager, som dertil indklages, formedelst første Gang forøvede simple Tyverier, naar samme enten tilstaaes af den Skyldige, eller Sagen er af den Beskaffenhed, at ingen vidtløftig Undersøgelse udkræves, for at tilveiebringe det fornødne Beviis. Men, dersom den Paagiældende tiltales, formedelst igientagen Forbrydelse af dette Slags, bør han dømmes af Hof- og Stads-Retten, og den over ham ved Politie-Retten afsagte Tyvs Dom da komme i Betragtning til Straffens Skierpelse (§ 15).

Selv om dette komplicerede juridiske problem således ubestrideligt har været til debat i såvel højesteret som hof- og stadsret samt i kancelli og regering – og denne debat fuldtud forklarer udformningen af forordningens § 15 – er tyvssagerne imidlertid blot et enkelt aspekt af Christian Colbiørnsens omfattende betænkning.

Blandt mere principielle overvejelser vedrørende forholdet mellem udøvende og dømmende magt tegner generalprokurøren et lidet flatterende billede af den dømmende myndighed, således som denne praktiseres ved den københavnske politikammeret:

Om Politimesteren endog besidder de sieldne Evner, at kunne paa eengang holde Forhører i adskillige Sager, og bestyre de 3 Protocoller, som, til den Ende bestandig føris paa Politie Kammeret, saa bliver dette dog en naturlig Umuelighed, naar Pligter kalde ham andensteds, Forhørerne og Sagernes Behandling ere imidlertid aldeles overladte til Underbetienterne, om hvis Duelighed, Nidkierhed og øvrige Egenskaber Staten og det offentlige ikke har den Vished, som med Rette bør kunne fordres i Hensigt til Personer, der beklæder en saa vigtig Post (24).

Christian Colbiørnsens billede af en politimester, der er så ophængt, at der nødvendigvis må blive tale om venstrehåndsarbejde på visse områder, har troværdigheden for sig. Et blik på for eksempel den nævnte politiforordning fra 1701 eller politimesterinstruksen af 24. marts 1741, der begge kan tages som en slags katalog over politiets virkefelt, giver en fornemmelse af, hvilken myriade af opgaver, hovedstadspolitiet forventedes at løse. Der var blandt andet kontrol med københavnernes religion og moral; med helligdage og fester; kontrol med den offentlige ro og orden; med laug, torvehandel og tjenestetyende; med renovation og sanitet; med fremmede og med arbejdsløse. Og der kom stadig nye opgaver til (25). Personalet, derimod, bestod pr. 12. januar 1692 af 14 personer (26), og endnu hundrede år senere var der blot 36 mand (27).

Flere politimestre havde i tidens løb tilkendegivet, at denne vækst i personalet så langt fra havde fulgt takt med opgavernes antal. Erik Jensen Torm, borgmester og politimester i København, havde gentagne gange i 1730'erne og 1740'erne søgt at formå magistraten til supplerende personalebevillinger, både med henblik på de udøvende (28) og de mere kontorprægede forretninger (29). Den 4. november 1788 ser man Johan Thomas Flindt klage sin nød på lignende vis:

... erfarenhed (har) viist mig, at de 2de Copiister ikke er istand til, at befordre Skriveriet, der stedse til og ick aftager, hvilket undertiiden har forvoldet, at endog Protocollisterne, som er 3de, standses i deres Forretninger og Sagerne lider Ophold (30).

En undersøgelse af forholdene omkring politikammerrettens protokoller peger i retning af, at hovedstadspolitiets arbejdsbyrde faktisk var i tiltagende, ihvertfald fra det 18. århundredes midte. Den første politimester,

Klavs Rasch, havde i 1687 fået diktat om at ‘holde rigtig bog oc protokol over alt det, som passerer (hans) politiemesters charge angaaende, saavel over hvis (hans) tienere, som det, (han) self forretter’ (31). Denne protokol var senest 1728 blevet til to parallelt førte bind, trolig for at formiddagens retsreferater kunne anvendes til for eksempel protokoludskrifter, mens protokollisten fortsatte i det andet bind om eftermiddagen (og omvendt). 1728 tales direkte om en 1. og en 2. protokol (32). Dette ordvalg kunne måske tolkes som om, at der allerede på dette tidspunkt fandtes to *sæt* protokoller, hvert bestående af 2 parallelt førte bind – således som det senere blev praksis. Dette er imidlertid næppe tilfældet. Et reskript til Københavns magistrat i forbindelse med forordningen om ‘politiets administration’ den 5. januar 1731 giver ikke indtryk af, at rettens protokollist har uoverstigelige problemer med at overkomme det daglige arbejde (33). Men senest i midten af 1740’erne var det blevet nødvendigt, at også politifuldmægtigen trådte til som protokollist under spidsbelastninger (34). Der har således på dette tidspunkt været ført 2 sæt af protokoller, dels en hovedprotokol ført af protokollisten, dels en reserveprotokol, ført af fuldmægtigen. I 1766 gør en fuldmægtig – noget forurettet – opmærksom på, at det alene er af nød og trang, at denne praksis har vundet tilpas. Samtidig tales om, at såvel han som protokollisten hver fører mere end 1 bind (35). Efter 20. marts 1778 er de tidligere 2 protokolsæt blevet til 3, og fra december 1779 og frem er de 6 ‘forhørsprotokoller’ fra politikammerets 3 ‘kamre’ eller protokoller idag intakte (36).

Tabel 1. Antal ‘beskrevne ark’ i den københavnske politikammerets protokoller 1756–1765

	1756	1757	1758	1759	1760	1761	1762	1763	1764	1765
protokollist	182	198	153	192	201	170	235	221	220	274
fuldmægtig	80	79	73	71,5	80	84,5	110	146	121	168
ialt	262	277	226	263,5	281	254,5	345	367	341	442

Kilde: RA DK D 101 kancelliets breve 1766 nr. 535, bilag til Horns skrivelse af 2. august 1766.

Af *tabel 1* vil ses, hvorledes arbejdsbyrden ved politikammeret var voksende i perioden 1756–1765. Dog skal siges, at den anvendte måleenhed, ‘beskrevne ark’ i protokollerne, må tages med nogen forsigtighed. En 100 % korrekt sammenligning fordrer en meget stabil håndskrift og pen af protokollist og fuldmægtig.

I *tabel 2* er antallet af behandlede sager ved politikammerets protokoller optalt for årene 1776–1792. Denne optælling tegner en – om ikke just lineær – så dog støt opadgående kurve.

Tabel 2. Antal sager ved københavns politikammerets 3 protokoller 1776–1792¹

	1776	1777	1778	1779	1780	1781	1782	1783	1784
1. protokol	685	239 ²		626	657	600	640	794	634
2. protokol		213 ³	581	578	578	672	637	688	682
3. protokol			178 ⁴	79	248	192	142	380	495
ialt				1283	1483	1464	1419	1862	1811

	1785	1786	1787	1788	1789	1790	1791	1792
1. protokol	574	587	564	754	977	1001	865	891
2. protokol	712	715	629	624	886	848	862	837
3. protokol	257	200	321	546	903	1045	1135	1041
ialt	1543	1502	1514	1924	2766	2894	2862	2769

Kilde: LAS Københavns politiret, 1., 2. og 3. protokol, forhørsprotokol 1 og 2, 1776–1792

1) Sagstallet er beregnet ved for hvert år at tage det højeste sagsnummer pr. 31. december

2) Indtil 7. juli 1777

3) Sag nr. 1 pr. 29. juli 1777

4) 3. protokol tager start 20. marts 1778

Tabel 3, der registrerer samtlige indkomne sager til politikammeret i 1789 og 1793–1800, og ikke alene de, der er blevet behandlet ved protokollerne (37), viser, at denne stigende tendens gør sig gældende også ud over 1793.

Det er således en rimelig antagelse, at omfanget af politikammerets og dermed politimesterens arbejde var i stadig tiltagende fra midten af det 18. århundrede. Og da politimesteren gennem sin tilrettelægning af politi- og tildels vægterkorpsets opgaver ihvertfald et stykke ad vejen har kunnet regulere antallet af pro-aktivt rejste sager, må formodes, at dette stigende sagstal var en ret bevidst politik, jævnfør *tabel 4*, hvor antallet af sager rejst ex officio i forlængelse af politiets pro-aktive virksomhed er stillet op over for det ret stabile antal private klagesager indkommet re-aktivt i tiden 1779–1787.

Den markante stigning i sagstal ved protokollerne, som tager sin begyndelse i 1788, skal således givetvis ses i lyset af, at Johan Thomas Flindt ved denne tid satte sig tilrette i chefstolen, den 6. juni 1788. Det er påfaldende, at det netop er ved politikammerets 3. protokol – der så godt som udelukkende behandlede sager i forbindelse med politimyndighedens pro-aktive virke (først og fremmest i forlængelse af natlige politirazziaer) – at tallet svulmer op. Faktum er, at Johan Thomas Flindt som politimester i 1792 skulle præstere 2769 afgørelser ved protokollerne, på årsbasis noget nær det dobbelte af forgængeren 10 år tidligere: 1419.

Tabel 3. Indkomne sager ved politikammerretten 1789 og Københavns politiret 1793–1800¹

1789	1793 ²	1794	1795	1796	1797	1798	1799	1800
2802	3736	3637	2583 ³	3193	3668	4339	4114	4211

Kilde: LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, journal over sager og dokumenter 1779. LAS Københavns Politi, perioden 1793–1863, hovedjournaler 1793–1800.

1) Såvel private klager, henvendelser fra andre myndigheder som sager ex officio.

2) dækker alene tidsrummet 1. februar–31. december 1793.

3) hertil skal lægges 357 sager, som behandlede ved en 'overordentlig' politiret Kastellet fra 8. juni til 4. august 1795, jfr. hovedjournal 1795.

Til politimester Flindts arbejde på politikammeret skal lægges, at han sideløbende havde sæde i en stribe kommissioner og nævn. Han var blandt andet formand i *brandsessionen*. Det årlige antal retsmøder her, hvor der behandlede sager om ulovlige skorstene og ovne, afholdtes brandsyn og optoges brandforhør, var ikke særlig stort, omend meget svingende fra år til år. Johan Thomas Flindts arbejdsbyrde i denne forbindelse lader sig ikke præcisere, da brandsessionens protokol alene er bevaret indtil 1788 (38). Det årlige antal møder ved *bryggerikommissionen*, der med hjemmel i bryggeriforordningen fra 13. juni 1755, § 19 fungerede som appelinstant for det såkaldte 'prøvekammers' kontrol med brygningen i København, har næppe været særlig belastende (39). Til gengæld har arbejdet i *renovationsdirektionen* været krævende. Denne direktion var nedsat ved reskript af 2. juni 1786 og var kompetent i sager efter renovationsanordningen af 7. maj 1777. Godtnok opererede man her med et minimum af processuel formalitet, men antallet af sager var betydeligt. En bevaret forhandlingsprotokol viser 1077 behandlede sager i 1789; 661 i 1790; 586 i 1791 og 691 i 1792 (40). Hertil skal, ifølge hof- og statskalenderen for 1793, føjes yderligere tre poster: i '*Ober-Brand-und Wasser-Commission in Kopenhagen*' (41), i '*Die Commission über das Stein-Pflaster-Wesen in Kopenhagen*' samt i '*Die Haven-und Canale-Commission in Kopenhagen*' (42). Endelig kunne Flindt i maj 1793 føje hvervet som *viceborgmester* i København til alle de øvrige (43).

Tabel 4. Antal sager ved Københavns politikammerets 3 protokoller 1779–1787. Indkomne private klagesager og sager ført *ex officio*

	1779	1780	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787
Priv. klager	991	943	1046	1020	1133	1051	1138	1228	1178
Ex officio	292	540	418	399	729	760	405	274	336
Protokollerne	1283	1483	1464	1419	1862	1811	1543	1502	1514

Kilde: Som tabel 2 samt LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, journal over sager og dokumenter 1779–90.

Intet under, at de ‘underbetjente’, generalprokurøren har så ringe tillid til, er kommet til at spille en stadig mere central rolle ved politisagernes behandling i tiden op mod 1793. Det var dem, der ledte og optog forhørene ved protokollerne; de indkaldte vidner og komparenter; og det var formentlig også dem, der i vid udstrækning stod bag politikammerrettens kendelser – selv om domsakterne blev udstedt i politimesterens navn. Undertiden kan man få en fornemmelse af, at politimesteren har dikteret en kendelse, mens den er ført til protokols (44), men generelt ser det ud til, at hans indsats har indskrænket sig til at gennemløbe de færdige domskoncepter med henblik på kommafejl og ortografi (45). Når man endelig støder på et koncept med politimester Flindts egen hånd, er det sikkert meget sigende, at protokollisten har været det igennem og har indføjet en supplerende lovhjemmel i arkets margin (46). Når generalprokurør Colbiørnsen taler om ‘underbetjente’ har det meget præcis adresse til den håndfuld medarbejdere, politimesteren disponerede over til behandling af den indgående sagsmasse – dem der var beskæftiget ved de dømmende forretninger under embedet. Det drejer sig om politikammerrettens tre protokollister (47): Christian Melchior ved rettens 1. protokol; Christian Schneider ved 2. og Johan Elvig ved 3.

Christian Melchior var ansat som kopist ved politiet så tidligt som i 1762. April 1770 blev han konstitueret som protokollist, og i den struensee’ske politietat havde han titel af politisekretær. I 1793 var han avanceret til 1. fuldmægtig (48). Christian Schneider, med den smukke og meget særprægede pen, var pr. 28. juni 1777 af daværende politimester Christian Fædder blevet antaget som 2. protokollist, hvorefter han den 29. i den følgende måned påbegyndte den idag bevarede række af forhørsprotokoller fra politikammerets 2. protokol (49). Modsat sine to kolleger havde 3. fuldmægtigen en formel juridisk baggrund, idet han var exam.jur. fra 1779 (50). Han var ikke gammel i gårde på politikammeret. Den første indførsel med hans pen er fra 21. juni 1791. Men som exam.jur. havde han på den anden side den uddannelse, der almindeligvis regnedes for tilstrækkelig til at bestride et dommerfuldmægtigembede helt op til retsreformen i 1919 (51). Johan Elvigs kvalifikationer kan der derfor ikke sættes spørgsmålstegn ved. Og både Melchior og Schneider havde i 1793 årelang erfaring og en formentlig ikke ringe ekspertise. Dette så meget mere, som man finder en udtalt specialisering i bestemte sags typer inden for de enkelte protokoller. Det er da højst troligt, at disse

protokollister, og specielt Melchior og Schneider, har været ret fantasiløse efter års arbejde med at 'stencilere' den ene kendelse efter den anden over samme læst, men slet så upålidelige, som Christian Colbiørnsen vil gøre dem, har de næppe været.

Alligevel må situationen, som den så ud ved den overbebyrdede københavnske politikammeret i årene op mod 1793, betegnes som uholdbar. Politimesteren besad en rummelig selvstændig domsmyndighed, hvor der var rigelig plads til et ureguleret skøn: et skøn der i praksis blev udøvet af upålidelige (Colbiørnsens ord) 'underbetjente', eftersom rettens eneste dommer havde fuldt op at gøre andetsteds. Der måtte komme en ændring. Når den kom netop i sommeren 1793, hænger det sammen med den 18. og sidste paragraf i forordningen af 5. juli 1793, hvor der tales om politiet og dets rolle i forbindelse med folkelige protestaktioner:

Ligesom Politiet, i ethvert Tilfælde, skal handle med Overlæg og Sindighed, og ei, uden Nødvendighed, anvende Magt eller voldsomme Tvangsmidler; saa vil Kongen og paa det kraftigste have Politimesters Embeds Værdighed og Myndighed holdt i vedbørlig Agt; Til den Ende befales, at, naar Uorden eller strafværdigt Opløb forefalder, skal Politimester først, baade selv og ved sine Betiente, i Kongens Navn, advare de Tilstedeværende at forføie sig derfra, saafremt de vil være anseete, som roelige Borgere og gode Undersaatter; Men dersom disse Formaninger blive frugtesløse, maae Politiet bruge Magten, for at tilveiebringe Lydighed og Orden; Og dersom nogen skulde være saa dristig at modsætte sig bemeldte Rettens-Betiente, eller forgribe sig paa dem, da skal den Skyldige, uden Skaansel, dømmes til Arbeide i Rasphuset eller Slaveriet, fra 6 Maaneder til 6 Aar, i Forhold til Sagens Omstændigheder og Forbrydelsens Grad (§ 18).

2. februar 1793 havde København været skueplads for de begivenheder, der senere er blevet kendt som »Posthusfejden« (52). Frygt hos politimesteren for, at den franske revolutions ideer havde fået tag i københavnernes, fik ham til at overreagere panisk, da et slagsmål trak tilskuere uden for postkontoret på Købmagergade. Selv skal han, da slagsbrødrene og tilskuerflokkens efter hans opfattelse ikke passerede gaden hurtigt nok, have hugget vildt ind på såvel disse som tilfældige forbipasserende, althens han opmuntrede sit mandskab med tilråb som 'slaae de Hunde, stød og stik dem' (53). Og opfordringen synes fulgt til punkt og prikke af såvel ordenshåndhæverne som den senere tilkaldte militærassistance. Blot et enkelt brudstykke af en af de mange forklaringer, som mellem 2. februar og 9. marts samme år blev afgivet over for en tremands-kommission med mandat til at efterforske årsagerne til Posthusfejden og til at klarlægge, hvem der stod bag, bevidner dette tilfulde:

(Og) blev jeg var og saae, een efter mit tykke umenneskelig Behandling mod et Menneske, der efter Anseende for mig syntes at kunne være en Student, som Politiet havde imellem sig og hvoraf 3de med deres Stokke paa een Gang saa gyselig slog tildeels i Hovedet, hvoraf han nogle Gange gav sig og ravede, ligesom han skulle falde om . . . da jeg blev vaer, at en Grenadeer med Kolben af sit Gevær, idet han tog fast om Løbet, gav dette Menneske et saa græsselig Slag over Nakken og den eene Siide af Hovedet, saa han derved gav et stærkt Skraal fra sig (54).

Den folkelige reaktion på ordensmagtens optræden havde været hadske tilråb og en byge af sten mod først rådhuset og senere politimester Flindts privatbolig.

Der er ingen tvivl om, at politimesteren havde bevæget sig ud på glatis. Da han af kommissionen blev afæsket en forklaring på sin og sine folks brutale fremfærd den 2. februar, søgte han at retfærdiggøre sig med, at der skulle være faldet trusler om, at politiet skulle massakreres (55). Og han gjorde sig megen umage for at skildre den studentergruppe, som notorisk var til stede på Købmagergade, som en knippelbevæbnet flok, der alene kunne standses med paramilitære metoder (56). Kommissionen stillede sig imidlertid mere end tvivlende over for hans sagsfremstilling. Man foreslår derfor, at han suspenderes fra tjeneste, mens undersøgelserne omkring Posthusfejden står på. Her kom politimester Flindt dog selv kommissionen i forkøbet, og hans ansøgning blev straks imødekommet (57). Efter en hurtig indsats kunne kommissionen allerede 6. april 1793 afgive betænkning om »Posthusfejden«. Heri pointerede man blandt andet, at Flindts optræden den 2. februar burde få konsekvenser.

»Om han ikke, i Hensigt til sin brugte Conduite ved Opløbet den 2den Februarii burde fortienne . . . at gives fra Deres Kongelige Mayestæt en Erindring om en forsigtigere Fremgangsmaade i slige Tilfælde« (58).

Det enevældige styre fulgte denne indstilling, og med en kraftig 'næse' kunne Johan Thomas Flindt så genindtræde i sit embede. Men man lod det ikke blive ved det. På Det danske Kancellis originale forestilling er noteret:

Iøvrigt vil Vi (det vil sige kongen), at Cancelliet i det seeneste inden 4 uger forelægge Os, Vores General Procureurs Betænkning om . . . hvilke forandringer der maatte siunes viiktige og gode i henseende til de nu eksisterende Politie Anordningers og dets Indretning (59).

Resultatet blev Christian Colbiørnsens betænkning den 11. juni samme år – og dermed forordningen af 5. juli 1793.

Den i forordningen af 5. juli 1793 bebudede »Placat fra Politie-Kammeret« om politiets uniformering blev udstedt 15. juli samme år, og heri kunne de københavnske borgere så gøre sig bekendt med ordensmagtens fremtidige udseende:

»For Politiemester, Fuldmægtigerne og Copiisterne, af Carmoisinrød Klæde med grøn Krave og lige Opslager, samt Pallie Underklæder; Tillige skal Første foruden Guldgaloner paa Kiortelen, bære 2de Guld-Epauletter, og Fuldmægtigerne een Epaulet. B). Politie-Adjutanten, Torvemesteren og Under-Betienterne, faa Kiortel af Kraprød Klæde, med grøn Krave og Opslag, item Pallie Underklæder. Dog er den Første at kiende fra de øvrige paa det, at han erholder en Epaulet.«

Når det tages i betragtning, at disse »pallie-underklæder« var strågule benklæder, og at en trekantet hat med sort kokarde hørte til den korrekte uniform, har det været et farverigt skue at betragte den tids politifolk.

Forordningen af 5. juli 1793 må følgelig betragtes som frem for alt en 'demonstrationslov'; som en lov, hvormed den absolutistiske stat sigtede mod at 'fremme og opretholde den fuldkomne Borgersikkerhed', i en

situation, hvor denne føltes truet af en folkelig protestaktion som Posthusfjeden (60). Blandt de vigtigste midler, der grebes til for at nå dette mål, var:

1. Et regelsæt der gav mulighed for en fast og konsekvent optræden fra politimyndighedens side ved fremtidige folkelige protestaktioner (§ 18).
2. Strenge straffe til deltagerne i sådanne uroligheder (§ 18).
3. En uniformering af politikorpset (§ 17).
4. En gennemgribende omstrukturering af politidomstolen, således at den siddende politimester måtte se sin magtfuldkommenhed smuldre. Han måtte byde velkommen til 2 meddommere, politiretsassessorer, hvis loyalitet i højere grad end protokollisternes lå hos den absolutistiske stat. For mens de nye dommere blev ansat af staten, og posten som politiretsassessor blot var en station på karrieren mod nye dommerembeder, havde protokollisternes ansættelsesforhold været undergivet politimesterens eget forgodtbefindende (§§ 1–14).
5. I samme moment benyttede man lejligheden til at få løst spørgsmålet om pådømmelsen af tyvssagerne i København (§ 15).

Forordningen var et *fait accompli* for politimester Flindt. Ingen havde hørt ham i sagen. Til gengæld blev det hans opgave i løbet af juli måned 1793 at tage hånd om detailspørgsmålet i forbindelse med politikorpsets uniformering (61) samt at sørge for, at loven blev behørigt kommunikeret ud til hovedstadens indbyggere (62).

Den nyskabte politiret trådte i funktion 1. august 1793 og virkede indtil den i 1845 blev afløst af en kriminal- og politiret i København (63).

BILAG

Forordning af 5. juli 1793 om politirettens oprettelse.

Da Politivæsenets Bestemmelse er: at bidrage til at fremme og opretholde den fuldkomne Borgersikkerhed, som Kongen, under Lovenes Beskiærmelse, vil hjemle enhver af Hans Undersaatter; Saa har Gienstandens Vigtighed fremkaldet Hans Opmærksomhed paa den nu værende

Politie-Indretning i Kiøbenhavn, hvor den, paa et Sted samlede, Folke-
mængde, og det dermed forbundne større Omfang af Politiets Forretning-
ger, gjøre det især magtpaaliggende og nødvendigt, at denne Deel af
Justits-Væsenets Bestyrelse og Forvaltning saaledes inddeles og ordnes, at
Embedsmændene, til hvis Omsorg samme er betroet, kan, med Kraft og
uafbrudt Virksomhed, vaage over den almindelige Ordens og Roligheds
Haandthævelse, Sædernes Overholdelse og den offentlige Beqvemmelig-
heds muelige Befordring. I hvilket velgiørende Øiemærke følgende Regler
fastsættes:

1) Politie-Retten i Khavn skal herefter bestaae af 3 Dommere, nemlig:
Politiemester og 2 Assessorer; hvilke sidste skal have Rang med Assesso-
rerne i Hof- og Stadsretten.

2) Politiemester skal være Justitiarius og have Forsædet i Retten.

3) Ved denne Ret bør, til Sagernes Undersøgelse og Behandling, holdes 3
Protokoller, af hvilke een betroes til hver af Rettens Lemmer, som deri
optage Forhørerne i de Sager, der indklages for Politie-Retten; Saa bør
der og være Voterings og Dom-Protokoller, hvori de Tilforordnedes Vota
og Domme indføres.

4) Enhver, som har nogen Klage at indgive til Politie-Retten, hvad enten
den er skriftlig eller mundtlig, skal dermed henvende sig til Politiemester,
som enten antager den, til Undersøgelse, ved sin Protokol, eller over-
leverer den, til Behandling, ved een af de andre Dommeres Protokoller,
imellem hvilke Arbeidet, saa meget som mueligt, deles lige.

5) Skulde det ansees tvivlsomt, om Sagen, efter dens Natur, hører til
Politie-Retten, da bør samtlige Rettens Lemmer tilkiendegive deres
Mening, om den bør antages, eller ikke, og saadan afgjøres ved de fleste
Stemmer. I øvrigt maae Politiemester, om han endog, for sin Deel, finder
det uden for al Tvivl, at den indklagede Sag ikke vedkommer Politie-
Retten, dog ei vægre sig ved at imodtage Klagen; men overlade til Rettens
Skiønnende, om den bør afvises.

6) Politie-Retten bør holdes hver Dag (Søn- og Hellig-Dagene undtagne,
med mindre overordentlige Tilfælde gjøre det fornødent) om Sommeren
fra Kl. 8 til 1, Formiddagene, og fra 4 til 6, Efterm., samt om Vinteren fra
Kl. 9 til 2, Form. og fra 5 til 7, Efterm. Dersom Sagernes Mængde eller
Vidtløftighed udkræver det, følger det af sig selv, at Retten maae vedvare
længer ud paa Aftenen.

7) Paa det at Protokollerne kan have den fuldkomneste Tillid, skal

enhver af Dommerne, saa ofte Retten hæves, underskrive det, som i hans Protokol er blevet indført.

8) I private Sager, som paatales ved Politie-Retten (saasom: giensidige Klager imellem Huusbonder og Tienestefolk, Laugenes Anke, over Fornærmelser i deres Artikler eller Privilegier, o.s.v.), skal Dommeren, ved den Protokol, i hvilken Sagen tages under Behandling, forsøge, om mindelig Afgjørelse, ved Forlig imellem Parterne, kan bevirkes; Og, naar samme opnaaes, bør Foreningen, tilligemed de Vilkaar, paa hvilke den er bygget, nøiagtigen indføres i Protokollen, og da have en usvækket Doms Kraft.

9) De Sager, i hvilke Politiemesters egne Foranstaltninger kunde komme under Betragtning eller Paaanke, bør undersøges og behandles ved een af de Protokoller, der bestyres af de andre 2 Dommere; og, dersom den Paagiældende klager over Politiemesters Handlinger, da maae han ei heller dømme i Sagen, men der skal uopholdeligen, ved Hof- og Stads-Rettens Tilforordnede, udnævnes een af sammes Middel, for at tiltræde Politie-Retten, som Dommer.

10) Ellers bør Politiemester, saa ofte som andre Embeds Forretninger ikke hindre ham derfra, altid være tilstede i Retten og tage Deel i Sagens Behandling og Paakiendelse; Især skal han være pligtig til at give sin Stemme, dersom Assessorernes Vota ere forskellige.

11) Skulde det indtræffe, at alle 3 Dommere (i de Tilfælde, som 9 og 10 § benævnte) blive ueenige om, hvorledes Dommen bør forfattes, da skal Politiemesters, eller den fra Hof- og Stads-Retten, i hans Sted, tilkaldte Assessors Stemme være den afgjørende.

12) Politie-Rettens Domme, saavel som de ved Undersøgelses Protokollerne af den vedkommende Assessor givne Kiendelser, skal herefter, ligesom Hof- og Stads-Rettens og Vidne-Kammernes Behandlinger, Eragtinger og Domme, staae umiddelbar under Høieste-Ret; hvortil Vedkommende (uden Hensigt til Sagens Anledning eller den paaklagede Forseelses Benævnelse) bør være berettigede at indanke samme, naar Summen, enten i Følge 1–6–18 er appellabel, eller den Anklagede er dømt til en større Grad af legemlig Straf, end 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød.

13) I de offentlige Sager, som, efter 12 §, kan indstevnes til Høieste-Ret, skal Dommene, saasomt de ere afsagte, uopholdeligen af Politiemester paategnes, i Overensstemmelse med Fr. 7. Jun. 1760, og derefter forkyndes de Paagiældende, hvilke, inden 24 Timer, bør erklære, om de vil

paaanke samme; da Akterne, i saa Fald, strax indsendes til det Danske Cancellie, som foranstalter det videre fornødne, til Sagernes hastige Afgiørelse ved bemeldte sidste Instance.

14) Dersom nogen ellers vil paaanke Politie-Rettens Domme efter Behandlinger, da bør han udtage Stævning til Høieste-Ret, inden 4 uger, efterat Dommen er bleven ham lovligen forkyndt. Forsømmer han saadant, da skal han ei siden have Magt til derpaa at tale, uden Opreisning.

15) Politie-Retten skal herefter paakiende de Sager, som dertil indklages, formedelst første Gang forøvede simple Tyverier, naar samme enten tilstaaes af den Skyldige, eller Sagen er af den Beskaffenhed, at ingen vidtløftig Undersøgelse udkræves, for at tilveiebringe det fornødne Beviis. Men, dersom den Paagældende tiltales, formedelst igientagen Forbrydelse af dette Slags, bør han dømmes af Hof- og Stads-Retten, og den over ham ved Politie-Retten afsagte Tyvs Dom da komme i Betragtning til Straffens Skierpelse, i Overensstemmelse med Fr. 20. Febr. 1789. 2 §.

16) Politiemester skal herefter, ligesom hidindtil, eene vedblive at bestyre, foranstalte og udføre alle de Dele af Politievæsenet, som ikke egentligen vedkomme Rettergangen. I Særdeleshed bør han omhyggeligen vaage over alt det, som hører til den almindelige Roeligheds og Sikkerheds Haandhævelse, og den offentlige Beqvemmeligheds Befordring, saasom: at afværge Opløb, hemme Betlerie; være behjælpelig til, ved Ildebrand, at skaffe Vand, og forebygge Uorden, samt at betrygge imod Tyverier, m.v.; paase, at Vægterne efterkomme deres Pligter; at Gadernes Broelægning og Reenlighed vedligeholdes; at Lygterne, til de bestemte Tider, ere tændte; at Vand-Væsenet er i god Stand; at alle Vedkommende ere forsynede med de befalede Forraad af Levnetsmidler; at de Fødevarer, som falholdes, ikke ere bedærvede; med et Ord: han skal eene forestaae det extrajudiciale og alt det, som kan henregnes til Politiets udførende Myndighed, af hvad Navn det end maatte være. I øvrigt bør han ogsaa vedblive at have Sæde i de Directioner, Commissioner og Sessioner, hvori han, enten ved almindelige Anordninger eller særdeles Befalinger, er beskikket og udnævnt til at være Medlem.

17) Paa det at ingen, i Tilfælde af Forgribelse eller Opsætsighed imod Politiemester og de ham underordnede Betiente, skal kunne undskylde sig med Uvidenhed, bør disse herefter, naar de udøve deres Embeds Pligter paa Gaden (for Exempel: ved Opløb, Ildebrand, eller deslige), bære en vis

Uniform, som, ved Plakat fra Politie-Kammeret, skal blive nærmere bekendtgjort; men naar de gjøre Forretninger i Husene (saasom: Inquisitioner og deslige) er det ikke fornødent, at de bruge denne Klædedragt; efterdi det sædvanlige Politie-Tegn kan være tilstrækkeligt til, ved saadan Lejlighed, at forskaffe dem den vedbørlige Agtelse.

18) Ligesom Politiet, i ethvert Tilfælde, skal handle med Overlæg og Sindighed, og ei, uden Nødvendighed, anvende Magt eller voldsomme Tvangsmidler; saa vil Kongen og paa det kraftigste have Politiemesters Embeds Værdighed og Myndighed holdt i vedbørlig Agt; Til den Ende befales, at, naar Uorden eller strafværdigt Opløb forefalder, skal Politie-mester først, – baade selv og ved sine Betiente, i Kongens Navn, advare de Tilstedeværende at forføie sig derfra, saafremt de vil være anseete, som roelige Borgere og gode Undersaatter; Men dersom disse Formaninger blive frugtesløse, maae Politiet bruge Magten, for at tilveiebringe Lydighed og Orden; Og dersom nogen skulde være saa dristig at modsætte sig bemeldte Rettens-Betiente, eller forgribe sig paa dem, da skal den Skyldige, uden Skaansel, dømmes til Arbeide i Rasphuset eller Slaveriet, fra 6 Maaneder til 6 Aar, i Forhold af Sagens Omstændigheder og Forbrydelsens Grad.

Noter og henvisninger

(1) Denne forordning er – som alle senere forordninger i artiklen – trykt i Jacob Henric Schou, *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve samt andre trykte Anordninger som fra Aar 1670 af ere udkomne . . .* (Schous forordninger). Reskripter vil findes i Laurids Fogtman, *Kongelige Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve for Danmark og Norge udtogsvis udgivne i chronologisk Orden . . .* (Fogtmans reskripter).

(2) En nærmere redegørelse for begrebet 'simpelt tyveri' findes i f.eks. LAS, Københavns politiret, 2. protokol, domprotokol 1794–96, fol. 426–27.

(3) Hele lovtæksten er gengivet som bilag til denne artikel.

(4) Kristian Hvidt, Politimester og politiret i København. Et bidrag til studiet af enevældens retspleje, i *Afhandlinger om arkiver ved Rigsarkivets 75 års jubilæum* (Kbh. 1964), s. 91.

(5) Henrik Stevnsborg, Fra 'samfundets' til 'statens' strafferetspleje. Lovgivning og praksis i københavnske prostitutionssager i slutningen af det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede, i *Historisk Tidsskrift* (under udgivelse).

Henning Koch, *Politimyndighedens oprindelse (1681–1684) – organisation og beføjelser* (Københavns Universitet, kriminalistisk institut, stencil marts 1980), særlig s. 16–17.

(6) Samme.

(7) Forordning af 22.10. 1701 'om Politie Administration', kap. I, § 4 (Schous forordninger).

(8) Henrik Stevnsborg, *Normer og sanktioner i et forindustrielt storbyfund. Prostitutionen i København i sidste halvdel af det 18. århundrede* (Københavns Universitet, historisk institut, udgivet licentiatafhandling 1978), s. 45–48.

(9) »There are two basic types of mobilization of the police: citizen-initiated, or »reactive« mobilization, and police-initiated, or »proactive« mobilization«, jfr. J. Donald Black og Albert J. Reiss Jr., *Police Control of Juveniles*, *American Sociological Review* 35 (1970), s. 66.

(10) F.eks. RA DK D 21 koncepter og indlæg til sjællandske tegnelse 15.11. 1726, nr. 421 og politimesterinstruks af 24.3. 1741 (aftrykt i Schous forordninger under 5.1. 1731). Jfr. Henrik Stevnsborg, *Normer og sanktioner* . . . , f.eks. s. 83–88.

(11) S.st., s. 140–42.

(12) Herom f.eks. Ditlev Tamm, Om dommerstanden og domstolene under enevælden, i *Juristen og Økonomen* 60 (1978), s. 110–11.

(13) Fogtmans reskripter 20.8. 1772.

(14) Henrik Stevnsborg, *Normer og sanktioner* . . . , s. 165–68.

(15) F.eks. reskript af 20.10. 1773 om pressesager (Fogtmans reskripter): politiplakat af 27.11. 1775 om puncheværter (Schous forordninger): plakat af 12.4. 1791 om politimesterens domsmyndighed (Schous forordninger).

(16) Henrik Stevnsborg, *Normer og sanktioner* . . . , s. 176–78, 286.

(17) Kristian Hvidt, anf.arb., s. 94–95.

(18) LAS, Københavnske politi- og domsmyndigheder I (Kbh. 1975), s. 4, jfr. plakat af 4. april 1809 om 'Forandring ved Politie-Mester-Embedet' (Schous forordninger).

(19) Jfr. C. F. Bricka (red.). *Dansk Biografisk Lexikon* 5 (Kbh. 1891), s. 211–12. P. Engelstoft og S. Dahl (red.), *Dansk biografisk Leksikon* 7 (Kbh. 1935), s. 117–18. Oluf Nielsen, *Kjøbenhavns Politimestre og Politidirektører 1682–1864*, i *Personalhistorisk Tidsskrift* I (1880), s. 295–96.

(20) LAS, *Københavnske* . . . , s. 3.

(21) RA DK F 10, koncepter og indlæg til sjællandske registre 5.7. 1793, nr. 625.

(22) Jfr. Fogtmans reskripter 30.7. 1751 og politimesterinstruksen, se note (9).

- (23) RA DK F 10, koncepter og indlæg til sjællandske registre 5.7. 1793, nr. 625, kancelliets forestilling 21.6. 1793.
- (24) Samme, Colbiørmens betænkning af 11.6. 1793.
- (25) En status over politiets opgaver i 1751 findes i RA DK generalprokurøren 4 b, dokumenter generalprokurørembedet vedkommende 1749–52. Torms skrivelse af 13.12. 1751.
- (26) SA De tilforordnede ved politiet 1691–97, resolutionsprotokol 1691–97, fol 15 v.
- (27) SA Politiet, regnskaber med bilag 1792.
- (28) LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, rådstuebreve 1732–70, fol, 22, 27, 82.
- (29) Samme, fol. 47.
- (30) Samme, korrespondanceprotokol 2 1786–90, under datoen.
- (31) Oluf Nielsen, *Kjøbenhavns Diplomatarium. Samlinger af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold før 1728* 7 (Kbh. 1886), s. 189.
- (32) RA DK D 21, koncepter og indlæg til sjællandske tegnelser 14.6. 1728, nr. 372. Status over behandlingen af københavnske prostitutionssager 1726–28.
- (33) Fogtmans reskripter 5.1. 1731, § 5.
- (34) LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, rådstuebreve 1732–70, fol. 47.
- (35) RA DK D 101, kancelliets breve 1766, nr. 535. Bilag til Horns skrivelse af 2.8. 1766.
- (36) Det bevarede materiale fra Københavns Politi er registreret i: LAS, *Københavnske . . .*, s. 1–24.
- (37) Ikke alle sager blev behandlet ved protokollerne. Dette var f.eks. tilfældet med henvendelser fra andre myndigheder, ligesom enkelte sager ses afgjort af politimesteren uden formaliteter af nogen art, se f.eks. LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, diverse sager 1737–92, lægget 'Flindt. 1789–1792. ang. Hore-Huse og Nat Jomfruer m.v.', politirapporter af 12. og 16.10. 1790. I LAS, Københavns politiret, behandlede sager ved I. protokol 1793, nr. 531/1945 bevidner en indlagt lægeattest, at to kvinder er blevet undersøgt for kønssygdomme i forlængelse af en anmeldelse i samme, behandlede sager ved I. protokol 1793, nr. 521/1946 --- uden på nogen måde at figurere i sagen ellers. Iøvrigt skal pointeres, at begrebet 'sager' anvendes som målestok af praktiske grunde, uden at være særlig entydigt defineret.
- (38) LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, brandsessionsprotokol 1749–88.
- (39) Jfr. den tidligst bevarede protokol fra 1795, i LAS Københavns politi, perioden 1793–1865. Udtagne journalsager, sagligt ordnet. C næringsforhold, bryggerikommissionens protokol 1795–1805.
- (40) LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, renovationsdirektionens forhandlingsprotokol 1789–93.

- (41) En bevaret kopibog over indkomne skrivelser viser 33 behandlede sager i 1790; 29 i 1791; 38 i 1792 jfr. SA Overbrand- og vandkommissionen, journal 1780–1797.
- (42) *Königlich-Dänischer Hof- und Staats-Calender auf das Jahr 1793* (Altona u.å.), sp. 116.
- (43) SA Magistratens kopibog maj-august 1793, 3.6. 1793.
- (44) Men uomgængelige beviser herfor – som man kan finde, *efter* politiretten er trådt i funktion, se f.eks. LAS Københavns politiret, 3. protokol, domprotokol 1794–98, fol. 161, hvor erhvervsbetegnelsen 'Karl' er blevet hørt som et egennavn – er jeg ikke stødt på.
- (45) Se f.eks. LAS Københavns politiret, 2. protokol, domprotokol 1792–94, fol. 205–06, 216–18.
- (46) LAS Københavns politiret, behandlede sager ved 3. protokol 1793, nr. 395/1887.
- (47) Efter 1791 tituleret 'fuldmægtige'.
- (48) SA Politiet, regnskaber med bilag 1762, jfr. LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, korrespondanceprotokol I A 1766–74, 11.4. 1770 og 1.6. 1771 samt samme, rådstuebreve 1732–70, fol. 85.
- (49) LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, rådstuebreve 1774–80, fol. 69.
- (50) A. Falk-Jensen og H. Hjort-Nielsen, *Candidati og examinati juris 1736–1936, Candidati politici 1852–1939, Candidati actuarii 1922–1936 I* (Kbh. 1954), s. 358.
- (51) Jep Lauesen Frost (red.), *De gamle Byfoged- Birke- og Herredsfuldmægtige. Erindringer fra Retslivet i Tiden før Retsreformen af 1919* (Kbh. 1967), s. 15–16, 33. Iøvrigt var det den samme eksamen, politimester Flindt havde, jfr. Falk-Jensen og Hjort-Nielsen, *anf.arb.*, s. 406.
- (52) Henrik Stevnsborg, *Fra Den store Udfejlsesfest til Tømmerstrejken. Om førindustriel, folkelig protest i København i sidste halvdel af det 18. århundrede*, i *Fortid og Nutid* (1980:2).
- (53) RA DK F 12, koncepter og indlæg til sjællandske tegnelser 2.2. 1793, nr. 104 & 105, protokol A, fol. 155.
- (54) Samme, protokol B, fol. 66.
- (55) Samme, protokol B, fol. 8.
- (56) Samme, protokol B, fol. 7. Se også Elvigs rapport, s.st., fol. 21.
- (57) RA DK F 5, kancelliets forestillinger I. kvartal 1793, fol. 493–95, jfr. LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, korrespondanceprotokol 4 1792–93, fol. 249.
- (58) RA DK F 5, kancelliets forestillinger 2. kvartal 1793, fol. 1163. Når løsningen blev denne 'næse' og ikke en fyreseddel, kan det skyldes det dilemma, udenrigsminister A. P. Bernstorff mente, man stod i: 'Il est également délicat de le (Flindt) soutenir ou de l'abandonner', jfr. Th. Thaulow og

J. O. Bro Jørgensen (red.), *Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv 1760–1800* (Kbh. 1939), s. 156.

(59) RA DK F 5, kancelliets forestillinger 2. kvartal 1793, fol. 1164.

(60) Såvel Edvard Holm, *Danmark-Norges Historie fra Den store Nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse (1720–1814)*, 6:2 (Kbh. 1909), s. 361 som Carl Bruun, *Kjøbenhavn 3* (Kbh. 1901), s. 897 antyder forsigtigt en sammenhæng mellem urolighederne i København og forordningen af 5.7. 1793.

(61) LAS Københavns politi, perioden indtil 1793, korrespondanceprotokol 4 1792–93, nr. 208, 218, 220.

(62) Samme, nr. 217, 233.

(63) F.eks. LAS, *Københavnske . . .*, 25–32.

Forkortelser

DK – Danske Kancelli

LAS – Landsarkivet for Sjælland m.m.

RA – Rigsarkivet

SA – Stadsarkivet i København.

Mine første år i politiets tjeneste

Politierindringer fra tiden omkring århundredeskiftet

AF NIELS BOESEN

Det var et efterår i begyndelsen i halvfemserne, at jeg besluttede at søge ansættelse i hovedstadens politietat. Det nødvendige skema for ansøgere fik jeg hurtig udfyldt og underskrevet, og en råkold novemberdag fremstillede jeg mig derefter for ordenspolitiets chef, politiinspektør Th. Petersen.

Indgangen til politiinspektørens kontor var fra den mørke gang bag kriminalpolitiets lokaler i domhusets stueetage. Fra samme gang var der forøvrigt indgang også til politidirektørens og 2. politiinspektørs kontorer. Politiets pladsforhold var med et mildt ord elendige.

I løbet af den næste halve snes minutter troppede fem andre unge mænd op på gangen, over hvilken et enligt, gult gasblus kastede et flakkende skær. Det var let at se, at vi alle var kommet i samme ærinde.

Nu afdøde Johs. Ersgaard, der blev forfremmet til inspektionsbetjent den dag, han højtideligholdt sit 25 års jubilæum, var ordonnans hos politiinspektøren. Og langt om længe kaldte han os efter ordre ind på kontoret, hvor den lige så stilfærdige som noble og taktfulde overbetjent Tøyberg arbejdede ved en høj pult vis à vis politiinspektøren.

»Sæt Dem ned!« sagde politiinspektøren til os i en tone, der vist egentlig ikke kunne kaldes elskværdig, og et øjeblik efter havde vi alle taget plads ved et bord, på hvilket der lå nogle penneskafter med penne i. Ersgaard overrakte os dernæst hver et gult folioark, og læste så op en af straffelovens mange paragraffer, som vi skulle nedskrive efter hans diktat.

Det blev et af mit livs sværeste øjeblikke. Jeg har nemlig aldrig kunnet komme bort fra den anskuelse, at den pen, jeg fik fat i, havde siddet i penneskaftet siden politiets omordning i 1863. Og så var den endda blevet sørgeligt misbrugt i alle de mellemliggende år.

Det var forfærdeligt. Hele min fremtid ahang jo af den pen. Hvad nyttede vel min fortrinlige forholdsattest og mine nydelige anbefalinger, hvis min håndskrift blev således, at den intet løfte gav om muligheder for udvikling ved fortsat øvelse?

Jo længere Ersgaard kom frem i diktatet, desto mere håbløs fandt jeg situationen. Den skrift, jeg frembragte med den umulige pen, var det alt andet end en øjenslyst at skue. Og det var mig kun en fattig trøst, at medansøgenes penne spruttede og kradsede endnu mere forskrækkeligt en den, jeg selv holdt i hånden.

Den første af ansøgerne, der afleverede sit produkt, fik kort og klar besked om, at han ikke kunne blive antaget. Hans skrift slog ham altså ud. Nummer to og tre gik det nøjagtigt på samme måde. Nummer fire var mig.

Politiinspektøren mønstrede et øjeblik det, jeg havde skrevet. Så trommede han to gange i pulten med sine højrehånds-fingre, lagde derpå papiret til side og sagde: »Vent lidt uden for; så skal De få nærmere besked.«

Af en bekendt, som dengang havde været ansat et par år i politiets tjeneste, havde jeg forud fået at vide, at hvis der blev sagt noget til mig i retning af at vente, så kunde jeg tage det som et godt varsel. Og da jeg nu hørte disse ord, gik det op for mig, at min skrift trods alt måtte have fundet nåde for politiinspektør Th. Petersens øjne. Det betød altså, at der endnu var håb.

Niels Boesen (født 1871) blev ansat i Københavns politi i 1893, og han blev pensioneret i 1941. Formand for »Københavns Politis Forening Rufinus« 1904–1906. Redaktionssekretær og senere redaktør af »Politivennen« 1905–10. Formand for »Københavns Politis Begravelsesforening« 1918–21 og mange andre tillidsposter. Se i øvrigt den efterskrift, der afslutter artiklen. Nærværende portræt er lavet af tegneren og maleren Axel Munk-Andersen efter et datidigt fotografi.

Ansættelse

En halv times tid senere blev jeg fremstillet for politidirektør Eugen Petersen. Han så på mig et øjeblik med sine stålgrå, kloge øjne; derpå spurgte han, hvorfor jeg tænkte på at gøre forandring i livsstilling, og bemærkede tilsidst, at det havde været ham en fornøjelse at læse mine anbefalinger. Så var præsentationen forbi, og jeg blev påny anmodet om at vente lidt uden for.

Et øjeblik efter kom politiinspektøren ud fra politidirektørens kontor. Med en håndbevægelse betydede han mig, at jeg skulle komme ind på hans egne enemærker.

»De kan naturligvis ikke blive antaget sådan uden videre . . . lægen skal i hvert fald først se på Dem . . . men De fejler vel ikke noget? . . . hvornår kan De møde?

»Når hr. politiinspektøren ønsker det.«

»Den 1. december?«

»Javel!«

Altså møder De i kælderens nede i porten tilvenstre den 1. december kl. 9 formiddag uden videre varsel. Har De forstået det? Adjø!«

Nu var jeg altså antaget. Og jeg havde lejlighedsvis hørt at politiets tjeneste var streng og lønnen ringe, men jeg havde en dag i min soldatertid set overbetjent Faurschou, og det, syntes jeg, var mig i nogen grad en betryggelse. Han så i hvert fald ikke hverken overanstrengt eller underernæret ud.

Klokken 9 morgen den 1. december meldte jeg mig på domhuset hos overbetjent V. Fremming sammen med 3 andre: C. Odense, H. J. Eiby og H. C. Gislinge. Førstnævnte tog efter kortere tids forløb sin afsked, og de to sidstnævnte har nu i mange år hvilet i deres grave. De var forøvrigt begge to i en ret ung alder blevet inspektionsbetjente.

Dagen før havde jeg haft en samtale med den eneste københavnske politibetjent, som jeg den gang kendte. »Hvis du kan komme ud i femte kreds hos politiassistent Henrik Madsen,« sagde han, »så kan du prise dit held. Han forlanger streng pligtopfyldelse af sit personale, men han er en human chef. Og han har en ganske særlig evne til at kunne bedømme sine folk. Hvis en ung mand virkelig duer, så skal han nok komme frem i femte kreds. Men hvis han blot udfylder et nummer, så kan han godt

pakke sammen. Og det er jo i grunden også det bedste for begge parter, synes jeg«

Da politilægen senere på dagen havde haft lejlighed til at overbevise sig om, at vi var sunde og raske, spurgte overbetjent Fremming os, hvor vi boede. Og jeg kunne da meddele, at jeg havde lejet et værelse på Vesterbro.

Nogle dage senere blev jeg pr. dagsbefaling forflyttet til 5. kreds.

Jeg kendte dengang kun grumme lidt til Vesterbro. Men jeg fik snart øjnene op for, at den, politimæssigt set, vel nok var Københavns mest interessante bydel. I ejendommen Vesterbrogade nr. 17 fandtes danse-lokalet »Valkyrien«. I nr. 32 »Figaro«. I nr. 29 varitèen »Concert du Boulevard«. Disse steder gav forlystelseslivet sig mange særegne udslag. Der var lys og liv og overstrømmende glæde. Men de lange sidegader gemte de mørke skygger. Hvis man en tidlig eller sen aften blot drejede om hjørnet af Svendsgade og daværende Knudsgade, mødte éns øjne synet af mere end et kvart hundrede prostituerede kvinder, som enkeltvis eller i småflokke søgte deres beskæmmende erhverv, medens deres mandlige parasitters vagtsomme øjne fulgte dem fra værtshuskælderen og cigarforretningen på gadens modsatte side.

Jeg lærte hurtigt at se op til min chef, politiassistent Henrik Madsen, der senere indlagde sig så store fortjenester som politiinspektør og chef for opdagelsespolitiet. Han var ikke en mand af mange ord, men han havde stedse tid til at høre, hvad hans personale havde at forebringe ham, både når det drejede sig om tjenstlige forhold og private anliggender. Og der sporede aldrig hån eller bebrejdelse, hverken i hans ord eller den måde, han sagde dem på, hvis man var kommen for skade at behandle et forhold eller en sag på en måde, der ikke var helt uangribelig. Han vidste, at intet menneske er fejlfrit, og han havde forståelsen af, at der bør skelnes strengt mellem hændelige uheld og bevidst sløseri. Hertil kom, at når han optrådte vejledende, var det under sådanne former, at man kom til at føle sig i virkelig taknemmelighedsgæld til ham.

Under uddannelse

Om eftermiddagen den 1. december 1893 mødte vi unge politimænd, som var blevet antaget i løbet af efteråret, for første gang til teoretisk undervisning i et lokale i arresthusbygningen. Poliitiinspektør Th. Petersen under-

Fra 1. juli 1863 havde politistation 4 til huse i en beboelsesejendom på Christianshavns Torv 2 (det tidligere Børnehustorvet), og der var stationen også beliggende i den periode, Niels Boesen beskriver i sin beretning. Billedet er taget omkring 1890, og man behøver vel næppe at tilføje, at pressen og vittige hoveder fik uendelig meget ud af den omstændighed, at bygningen udover politistationen husede både cafe, billard- og frokoststue.

viste personlig. Som hans medhjælper fungerede politiassistent Norup, som den gang nylig var blevet forfremmet til inspektionsbetjent.

Ansættelsen af unge politibetjente var gået livligt for sig i de tre-fire måneder, der lå forud, således at undervisningen omfattede et hold, der talte et par og tredive mænd.

Undervisningen strakte sig over et par eftermiddagstimer to gange om ugen, og varede i tre måneder. I løbet af denne korte tid var det naturligvis kun muligt, at få kendskab til det aller nødvendigeste, nemlig politiinstruksen, politivedtægten, sundhedsvedtægten og helligdagsloven. Alt det øvrige måtte vi se at tilegne os ad erfaringens trange vej. Nutidens unge politimand, der får sin viden beriget på politiskolen, har sikkert nok

lidt svært ved at fatte omfanget af de vanskeligheder, vi ældre i så godt som alle henseender har haft at kæmpe med.

Politiinspektør Th. Petersens exentriske væsen gav sig mange udslag, når han underviste. Noget af det allerførste, han indprentede os, var, at den politiet som våben tildelte stav kun måtte benyttes som selvforsvar mod voldsomme personlige angreb, som ikke på anden måde kunne afværges. Den passus i instruksen lagde han vægt på, at vi alle kunne uden ad, og vi forstod den halvkvædede vise om, at staven burde benyttes så lidt som muligt.

Undervisningstimerne faldt iøvrigt aldrig lange, thi politiinspektøren var en alt andet end kedelig lærer. En dag, da talen kom til at strejfe emnet: hunde og hundehold, stoppede han således pludselig op. Hundene havde dengang, i lige så stor udstrækning som nu, en afgjort tilbøjelighed til at gøre morgentoilette, på gaden, og dette havde såret hans estetiske sans i den grad, at han kaldte dem nogle infame svinemikler. Og han underbyggede i næste øjeblik sin påstand med en bemærkning om, at han en formiddag, medens han var overbetjent på Store Kongensgades Station, havde talt seks og tredive større og mindre visitkort, som trængende hunde havde efterladt på strækningen fra Sølvgade til Store Kongensgade.

Mange andre af byens foreteelser kunne han se på med et smil, men hans stemme blev ret hyppigt bydende og hård, som om det bestandig lå ham i blodet, at han som officer i rytteriet havde kommanderet rekrutter. Men han var en virksom mand, der skånede sig selv lige så lidt, som han skånede andre.

Bestemmelsen om, at politimandskabet skulle uddannes i militær skik og brug, praktiseredes på den måde, at natholdene mødte til eksersits tre eller fire gange om måneden i Gothersgades Ekserserhus.

Nu, da vi har opnået at få eksersitsen lidt på afstand, falder dens skyggesider vel nok stærkere i øjnene, end da man syntes, at den hørte med til dagens besværligheder. Thi det var besværligt efter de syv timers uafbrudte nattjeneste at stå op før middag for at kunne være i rette tid i ekserserhuset.

Eksersitsens største skyggeside var vel nok, at vi på ekserserpladsen var alt andet, end en enhed. For det første var politietatsens personale – og er det endnu – rekrutteret fra alle mulige våbenarter. Der var forhenværende gardere, marinesoldater, infanterister, trainkonstabler, dragoner, husarer, feltartillerister og fæstningsartillerister i broget blanding. Vi var heller

ikke ubetinget lige slanke alle sammen, og vi havde som soldater lært vidt forskellig eksersits inden for de lige så vidt forskellige våbenarter, som vi var uddannet ved. Hertil kom, at politiinspektøren som gammel dragon-officer ikke var vant til at kommandere fodfolk. Dette i forbindelse med det øvrige, der er nævnt foran, bevirkede, at gardens officerer og under-officerer betragtede os med tavs undren, når vi svingede ud af ekserserhuset for at forcere Rosenborg Ekserserplads i løb.

Hvor Sønder Boulevard nu i årrække har præsenteret sine to snorlige rækker elm, strakte sig for 29 år siden den gamle jernbanevold. Det var på et langt stykke et fladt og æltet terræn, mod hvilket det daværende yderste Vesterbro vendte gavlene af sine småfolkskaserne. Længere ude, omtrent hvor Haderslevgade nu strækker sig, lå det meget folkelige forlystelsessted »Ny Alhambra« omgivet af et plankeværk, der var omtrent lige så smukt som det, der på de tre sider skjulte Tivolis herligheder. Og helt ude ved Enghavevej lå i fuldstændig landlige omgivelser »Jægerhuset«, hvor besøgende fra Vestre Kirkegaard på tilbagevejen druknede sorgen i skummende ølkrus. Huset ligger der forøvrigt endnu, men i andre omgivelser.

Syd for jernbanevolden, hvor godsbanekvarteret nu knejser, strakte flade marker sig ned til Kalvebod Strand, som længere borte hegnedes af Amagerkysten. Omgivelserne var en smule melankolske, men ikke uden karakter og til sine tider underligt dragende ved det spil af lys og farvenuancer, som sol og luft, jord og vand kunne få i gang.

Til posten hørte også den nederste del såvel af Absalonsgade som af den daværende Knudsgade. Det var den gang to ejendommelige gadestrækninger, og de gemte bag deres smudssiggrå husfacader en hel del af Vesterbros grelleste fattigdom. Ikke mindre end 99 familier fjælede sig i to- og etværelseslejligheder i en af Absalonsgades ejendomme. Det er lige så mange, som der bor i en mindre købstad.

Det første, en ung politimand lærer, er vel nok, at de mennesker, der er stuvet sammen på en utrolig lille plads i en lejekaserne, tænker og handler anderledes end de, der har de åbne vidder foran sig og lejlighed til at nyde godt af sol og frisk luft. Der avles snæversyn, last, ondskab og råhed under de indskrænkede pladsforhold.

Sære menneskeskæbner havde forøvrigt sat hverandre stævne i de stærkt befolkede ejendomme dér i kvarteret. Der var folk iblandt, som

Også for 100 år siden var politiet en yndet skydeskive for journalister og tegnere, der ønskede at gøre sig populære på andres bekostning. Den kendte og delvis frygtede journalist Gustav Esmann udgav i 1891 bogen »I Kjøbenhavn«, hvori han hudflettede blandt andet det københavnske politi. Tegningen her viser en karikatur af de – også af politifolkene forhadte – vagtafløsningspatruljer, som stavrede rundt til de respektive afløsningspunkter. De 2 efterfølgende tegninger behøver formentlig ikke nogen forklarende tekst. Esmann mente uden forbehold, at politibetjentene var nogle fordrukne og i hvert fald slappe personer, man ikke havde megen gavn af.

aldrig havde kendt andet end fattigdom og savn, men der var også mennesker, som havde levet deres bedste år i helt andre omgivelser. Der var fallerede købmænd, der nu ernærede sig kummerligt som agenter, forhenværende håndværkere og arbejdere, der nu ransagede skarnbeholdere, ja, selv en forhenværende proprietærfamilie manglede ikke. Manden havde for nogle år siden solgt gården, og derefter stukket en pæn lille kapital i en københavns forretning, som han ikke forstod at drive. Resultatet blev, at familien en dag stod blottet for alt, og måtte flytte ind i en etværelseslejlighed.

Hvad jeg også snart lærte at se, var, at politiet betød en hel del for mange af disse mennesker. Når de mente, det var nødvendigt at klage over et eller andet særligt forhold, eller de fandt det påkrævet at søge effektiv beskyttelse, henvendte de sig trygt og tillidsfuldt enten til politiassistenten eller den vagthavende overbetjent på stationen, eller til inspektionsbetjenten og den patruillerende politibetjent på gaden.

Jeg har altid betragtet det som en af politiets smukkeste opgaver, at kunne hjælpe dem til rette med råd eller dåd, som ikke har økonomisk evne til at betale noget for at få rakt en hjælpende hånd i livets mange-

hånde konflikter. Og jeg ved, at såvel politietatens embedsmænd som mine kaldsfæller deler denne anskuelse. Derfor virker det både pinligt og beskæmmende, at se den påstand fremsat af en mand, der bærer politiets uniform, at politiet tager parti for en enkelt klasse. Og det skal siges her så tydeligt som muligt, at den, der fremsætter en sådan påstand, enten farer med bevidst usandhed eller er hyllet ind i en skæbnesvanger tåge af partifanatisme.

Rigtigheden af påstanden om, at stærk sammenstuvning af mennesker på en kneben plads blandt andet avler råhed, har enhver ældre politimand kunnet overbevise sig om den ene gang efter den anden. Jeg skal derfor blot i denne forbindelse nævne et særlig grelt eksempel på menneskelig råhed. Der sad en dag inde på trappen i et baghus en syg kat. Muligvis var det sult og vinterkulde i forening, som havde fået den til at krybe sammen, men under alle omstændigheder var den ikke til besvær for nogen.

Så kom der gående en voksen mand. Et øjeblik senere, fortalte senere, at han først sparkede til katten, men da den var så syg og medtaget, at den ikke evnede at flygte, greb han den om halsen og brændte i næste minut et af dens øjne ud af hovedet med en glødende cigar.

At den bestialske råhed mod det værgeløse dyr, skulle være gået upåtalet hen, havde han vel nok tænkt sig. Men heldigvis var han blevet iagttaget af en af husets beboere, som foranledigede ham anholdt.

Ved anholdelsen satte han sig voldsomt til modværg. Han slog og sparkede og udstødte de mest forfærdelige trusler. Men omsider blev hans modstand overvundet, og han fik sin sag henvist til det daværende 4. kriminalkammer, hvor assessor Obelitz derefter i nogen tid havde ham under kyndig behandling og tilsidst idømte ham en straf, der i hvert fald berøvede ham friheden i flere måneder.

For den, der har set hvor frygtelig adskillige børn blev behandlet før værgerådernes tid, er der noget ejendommeligt i at se, at ingen af de angreb, som i den nyere tid er rettet mod denne samfundsgavnlig institution, er gået ud på, at den har foretaget sig for lidt.

Før værgerådernes tid gik kritikken som oftest ud på, at der ikke blev foretaget nok for at beskytte de ulykkeligt stillede børn. Man glemte helt, at lovgivningen kun ydede børn ringe beskyttelse den gang. Der skulle foreligge graverende mishandling eller misbrug af børn, og politiet skulle have undersøgt hvert enkelt tilfælde meget nøje, før der kunne være tale om at fjerne børn fra deres hjem.

Jeg kender ikke antallet af de børn, som i stilhed sender værgerådet en tak, fordi de i tide blev udfriet fra daglig mishandling, sult og moralsk fordærvelse. Men jeg ved, at antallet er meget stort. Og hvis nogen skulle tvivle derom, vil tvivlen sikkert svinde, når de har læst de få eksempler på børnemishandling, som jeg fremdrager neden for. Og det er endda kun et par eksempler, valgt i flæng, af mange.

Langt ude i forstæderne fandt en inspektionsbetjent en vinternat to drenge liggende i en kældergang. Da de blev trukket frem, rystede de af kulde, men de ville på ingen måde fortælle, hvor de boede. Inspektionsbetjenten måtte tage dem med til politistationen. Her tædede de op og fortalte, at de nogen tid forinden var bortgået fra hjemmet, fordi de blev mishandlede, og at de siden havde opholdt livet ved tiggeri.

Undersøgelsen, som i den anledning blev indledt, gav det resultat, at børnenes fader et par år i forvejen var blevet idømt en flerårig tugthusstraf for blodskam. Moderen var meget drikfærdig, og levede et forargeligt samliv med en mandsperson, der havde været straffet et utal af gange, men som nu følte sig udmærket godt tilpas ved at indtage »Far«s plads. Parret

havde i et helt år udelukkende levet af, hvad de to drenge havde sammen-tigget. Og hver gang de to børn ikke bragte tilstrækkelig mange penge hjem, var de blevet mishandlede med slag og spark. Tilsidst havde de små purke ikke kunnet udholde mishandlingerne længere, men foretrakket at tilbringe de vinterkolde nætter på loftsrum, i kældre eller skure.

En anden inspektionsbetjent blev en sen aften opmærksom på, at en dreng på en mistænkelig måde listede rundt om Moses statue ud for Glyptoteket og derefter smuttede ind under fodstykket. Da han senere gik derhen, fandt han ikke mindre end fem drenge i ti-tolv års alderen, som »boede« her. Purkene havde gjort sig det nok så hyggeligt med stjalne tæpper, sække og lignende, men da Moses nu engang ikke var bestemt til beboelse, måtte drengene finde sig i at ombytte deres skjul med en opdragsanstalt. Motivet til deres flugt fra hjemmene viste sig ved undersøgelsen ikke at være lyst til eventyr. Flugten skyldtes udelukkende, at de hver især var genstand for sult og mishandling.

En ret kendt oplæser boede i sin tid sammen med en enke, som havde en lille seksårs dreng, der hed August. Oplæseren kastede sit had på denne lille dreng, sultede og pryglede ham, og i sit raseri puttede han mange gange drengen i et mørkt klædeskab. Der sad drengen ofte hele dagen indelukket, fra han om morgenen stod op, og til han om aftenen gik til sengs. Han var tit ved at sulte ihjel. Når drengen i sin navnløse angst forrettede sine fornødenheder inde i skabet, blev han halet frem og gennempryglet, hugget ned i gulvet, slået i ansigtet og på kroppen, så der var blodunderløbne mærker og sår efter slagene.

En dag slog oplæseren den stakkels dreng så voldsomt i panden, at der fremkom en stor blodknode, hvorved det højre øje blev helt tillukket. Og således gik det stadigt. Drengens moder, der ventede sin nedkomst, turde ikke tage ham i forsvar af frygt for selv at blive mishandlet.

En anden dag halede oplæseren drengen ud af skabet, hvor han som sædvanlig sad indespærret, og truede med at slå ham ihjel. For at forhindre en ulykke fik moderen i en fart skaffet barnet ud i gården.

Den halvnøgne dreng, der ikke engang havde en skjorte på kroppen, og som var halvt sanseløst af rædsel, løb nu hen i en tilstødende gade og kom ind hos en familie, hvor han tidligere havde været i pleje. Da denne fami-

lie så, i hvilken oprørende grad drengen var mishandlet, gjorde de anmeldelse på politistationen.

Drengens krop var fuld af sår efter spark og slag, og da han tillige var i høj grad udsultet og forsømt, lod politiet ham indlægge på hospitalet. Der gik meget lang tid, før han kunne siges at være legemligt helbredet, og den straf, hans bøddel fik, formåede ikke at gøre ham sjælelig sund.

Den tid kommer ikke tilbage, mener nogle, selv om værgerådsinstitutionen forsvandt. Jeg synes dog, at man skal tale så varsomt derom. I det sidste tiår har tendensen i almindelighed ikke just gået i retning af næstekærlighed, og man kan vel heller ikke sige, at moralen er højnet. Under disse omstændigheder tror jeg ikke, man behøver at være i tvivl om, hvordan det ville gå de svageste i samfundet: børnene, hvis alle og enhver ikke vidste, at der eksisterer en institution, som våger over de umyndiges vel.

Gadebilleder fra halvfemserne

Der er himmelvid forskel på gadebilledet nu og for henved tredive år siden. Den gang kendte man ikke engang automobiler af navn. Cyklen havde vel holdt sit indtog, men der kunne gå timer, uden at man så en mandlig cyklist, og dage, uden at man så en cyklistinde.

Gaderne beherskedes særlig af arbejdsvogne, thi der blev bygget meget i halvfemserne, men omtrent hvert tiende gadedæk blev optaget af sporvogn, forspændt med to heste, ind i gadebilledet. Sporvognene standsede, når en passager skulle af eller på, og dette medførte, at de hyppigt næsten ikke var nået at komme i gang, før de måtte standse igen. Man skulle derfor enten have megen tid til sin rådighed eller være mådelig til bens, for at have udbytte af sporvognen.

En mængde trækvogne var der også i brug. Jeg har tit tænkt på, om København ikke i hvert fald har været den by i verden, som har haft de fleste trækvogne.

Det var i de fleste tilfælde bydrengene, som har måttet spænde sig selv for trækvognene, og arbejdet var til tider lige ved at overstige deres kræfter. Navnlig var det en ynke at se de ofte små purke ase af sted med tungt belæssede vogne, når der var faldet et lag sne.

Men bydrengene havde et humør, der var noget nær uopslideligt. Og de søgte også åndelig stimulans under arbejdet. Der boede langt ude på Vesterbro en cigarhandler, som også solgte blade, blandt andet »Louis de

De gamle københavnske politibetjente havde mange, mærkværdige gøremål, hvoraf et er afbildet her. Den patruljerende politimand havde blandt andet til opgave at måle de fisk, der blev solgt ved Gammel Strand! En trøst var det dog, at der kun skulle tages stikprøver, – og at det venskabelige forhold til »Skovserpigeme« ikke led noget afbræk af denne årsag. Billedet er fra omkring århundredeskiftet.

Moulin Revue«, der udkom to gange om ugen. Og så godt som hver eneste gang bladet var blevet omdelt, kom en bestemt bydreng kørende med sin trækvogn, standsede uden for butikken, tog fire øre op af lommen, gik ind og købte bladet, og satte sig derefter til rette ude på vognen for at nyde godt af den dejlige åndelige føde. Og først når han havde rede på, hvor mange personer, der i det nummer af bladet var blevet skudt eller styrtet ned i dybe bjergkløfter, rullede han videre med sin vogn.

I denne forbindelse skal jeg fortælle en lille anekdote. Udgiveren af bladet, Louis Møller, skrev selv alle romanerne fra nummer til nummer, og da der var fem–seks fortløbende romaner, var det et overvældende personantal, han daglig måtte manøvrere med. Og i hvert nummer skulle i hver af de fortløbende romaner mindst et par af personerne tilsætte livet på en voldsom måde.

For nu at kunne holde rede på personerne under det forcerede skriftlige arbejde, havde han på sit bord stående en mængde forskelligt mærkede propper, som hver især repræsenterede en af de i romanerne optrædende personer. Og hver gang en af disse blev dræbt, kastede han den tilsvarende prop ned i papirkurven.

Systemet stod sin prøve i årevis. Men så fik den produktive fortæller en gang en ny husholderske, og da hun den første morgen kom ind og så de mange propper, der var kastet ned i papirkurven, samlede hun dem tro skyldigt op, og anbragte dem på skrivebordet, hvorved de personer, som de repræsenterede kom til at optræde påny.

Bydrene blev rasende, da de havde læst det nye nummer af bladet. En person, der i forrige nummer var styrtet ned i en dyb bjergkløft, optrådte som bejler til en sortøjet skønhed, og en anden, der var blevet gennemboret af seks revolver-skud, holdt bryllup med den bortførte røverkaptajns frue. En deputation blev sendt af sted til forfatteren, som efter sigende først blegnede, men derefter klarede situationen med en flot henkastet bemærkning om, at miraklernes tid ikke var forbi.

Halvfemsernes drenge

Det må være herligt, at være dreng nu, da det er så let som fod i hose at blive enten spejder eller medlem af »Frivilligt Drengesforbund«, »De unges Idræt« eller en fodboldklub. Ganske anderledes var det i halvfemserne. Den gang var drengene ikke indfanget i foreninger, som havde til formål at adspredde dem. Adspredelsen måtte de sørge for selv. Og naturligvis blev den derefter.

På markerne omkring den gamle jernbanevold udkæmpedes stundom hele bravallasslag med store drengeflokke fra forskellige kvarterer. Ganske det samme var tilfældet i andre af byens udkanter. På markerne ved brohuset leverede således drengene fra »Rabarberlandet« drengene fra Frederiksberg hele slag.

Under denne krigeriske færd var det ikke så underligt, at drengene satte pris på at bære et svendemærke, så meget mere som dette ikke kostede rede penge, men blot fordrede, at den, der ville bære det, skulle udholde nogle fysiske smerter.

Hvorfra denne malabariske uskik stammede, er der ingen, der véd. Men sikkert er det, at jeg en dag, da jeg havde lang tjeneste, undrede mig

over at se først en dreng, så en anden og tredje komme slentrende med et omfangsrigt sår i panden.

Kort efter fik jeg at vide, at såret var et svendemærke, og jeg fik også lejlighed til at se, hvorledes et sådant blev frembragt. Inde på en trappe stod en stor dreng, ivrigt beskæftiget med at file hul i en mindre kammerets pande ved hjælp af et stykke optændingsbrænde. Den lille udholdt smerterne uden at kny. Han var vel nok en rigtig dreng.

Den sene butikslukning bidrog også til, at gadelivet den gang formede sig på en anden måde end nu. Lukkeoven havde man ikke skænket en tanke, og hver eneste handlende syntes at nære en hemmelig rædsel for at lukke sin butiksdør, før konkurrenterne stængede deres døre. Når klokken blev henad 10 og der ikke havde været en eneste kunde i en urtekrambutik den sidste time, kunne man se dens indehaver gå uden for i den hensigt at spejde efter, om hans på én gang ærede kollega og forhadte konkurrent ovre på det andet gadehjørne havde lukket. Og omtrent samtidig dukkede konkurrenten frem fra sin butik for at anstille nøjagtig samme iagttagelse ovre fra sit fortov. Derefter kunne de så begge gå frem og tilbage i en halv snes minutter, inden de bekvemmede sig til at sætte skodderne for vinduerne og dreje nøglen to gange om i dørlåsen.

Mit mærkeligste hverv

Den 4. maj 1895 da jeg havde stationsvagt, skete der til stationen anmeldelse om, at nogle arbejdere ved en grundudgravning i nærheden af Enghavevej havde fundet resterne af to menneskelige skeletter.

Det socialdemokratiske parti havde nogen tid forinden købt villaen, Enghavevej nr. 40, med tilhørende grund, for på dette sted at kunne opføre en forsamlingsbygning.

Denne bygning var på det foran omtalte tidspunkt under opførelse, og man var i færd med at udgrave grunden til en musiktribune længst tilbage i haven. Det var under dette arbejde, at resterne af de to menneskeskeletter blev fundne.

Skeletterne blev synede. De lå omtrent 60 cm under jordens overflade hvor mulden og leret mødtes. Fundet frembød iøvrigt den ejendommelighed, at kranierne lå nede mellem lårknoglerne.

Tæt ved det sted, hvor de to skeletter fandtes, stod i sin tid Vesterfælleds murede galge og strejler, der var i brug til 1792.

Det var utvivlsomt, at skeletterne hidrørte fra to mænd i den kraftigste alder. Og at kranierne lå nede mellem lårknoglerne tydede med sikkerhed på, at man stod overfor resterne af to henrettede personer, hvis hoveder uden tvivl havde været sat på stager, medens kroppene havde været anbragt på stejler. Da der så efter lang tids forløb ikke havde været andet tilbage end kranier og ben, har man gravet et par små fordybninger i jorden og anbragt skeletterne deri i den stilling, som de over hundrede år senere indtog, da de fandtes.

Historikeren Villads Christensen har i de gamle sigt- og sagefaldsregnskaber undersøgt de eksekutioner, som har fundet sted fra 1760–72 på Vesterfælled, og her synes et sådant tilfælde, som det man her stod over for, hvor to skeletter måtte formodes at have været nedlagt i jorden samtidig og ved siden af hinanden for omkring 120 år siden ikke at kunne findes. 1761 den 23. juli blev kvinden Abelone Greifkesdatter henrettet med økse og kroppen lagt på stejle. Stedet angives ikke, men formodentlig er det Vesterfælled. 1763 den 14. april blev atter en kvinde, Karen Oldsdatter, henrettet med økse og hovedet sat på stage, stedet angives at være »ved den murede galge.«

Foruden de to finder vi kun tre henrettelser til i denne periode. De fandt alle tre sted 1767, men stedet angives ikke for nogen af dem. Det var også kvinder. 19. maj 1797 henrettedes Barbara Andersdatter Vibe, kroppen blev lagt på hjul og hovedet sat på stage. 24. november henrettedes Anna Christoffersen med økse, og 8. december Johanne Marie Oldsdatter med sværd. Den sidste kan altså ikke komme i betragtning. Og heller ikke falder de øvrige eksekutioner så nær ved hverandre, at to lig må antages begravet ved siden af hinanden.

Hvad nu angår henrettelserne efter 1772, da har Villads Christensen undersøgt dem alle i hele perioden lige til 1792, da pladsen på Vesterfælled blev nedlagt som rettersted.

Af de gamle sigt- og sagefaldsregnskaber fra pågældende tid fremgår det nu, at der måske kun kan være tale om et eneste lig, som er nedgravet i jorden i hin periode. Det er skarpretterens regninger, som her kommer i betragtning. Efter disse er der den 22. december 1772 på Vesterfælled henrettet en mand, Hans Jørgen Karl, og den 6. august 1778 også en

Oprindelig – hvilket vil sige fra omordningen 1. juli 1863 – var politistation 6 i København beliggende Fælledvej 13, men senere blev den flyttet til Fælledvej 18. Fælles for alle de københavnske politistationer var, at de blev placeret i beboelsesejendomme. Den første, som flyttede i »æget hus«, var station 5, der i 1881 fik bygninger fælles med brandvæsenet i Svendsgade 3, og som den næste fulgte station 6 i 1883. Også her blev bygningerne på Fælledvej 22 fælles med brandvæsenet, og billedet viser denne nye politistation omkring 1885–95.

mand, Anders Madsen, atter igen den 8. august 1783 en mand, Rasmus Asmussen, men stedet for de sidste henrettelser angives ikke. Men alle tre henrettelser blev udførte med sværd, og da denne døds måde ikke ansås for uærlig straf, måtte ligene begravnes i indviet jord. Sandsynligvis er ligene af disse tre nedlagte andetsteds og kan slet ikke komme i betragtning ved denne undersøgelse.

Var det Struensee og Brandt?

Denne undersøgelse peger hen på, at de fundne to skeletter var de jordiske levninger af Struensee og Brandt.

Det var i april 1772 at Struensee af en kommission blev dømt til døden på vanærende vis, som overbevist om at have overtrådt kongeloven ved usurpation af magten og ved sit forhold til dronningen. Dommen såvel over ham som over Enevold Brandt fuldbyrdes på Østerfælled den 28. april s.å. Begge de henrettede blev derefter ført ud til Vesterfælled, hvor deres hoveder blev sat på stager og deres legemer lagt på stejle. Og ravnene havde forlængst fortæret deres kød, før de blev taget ned og stedet til hvile i umiddelbar nærhed af stejlerne.

Denne formodning støttes på forskellig måde. Jeg kan således nævne, at i midten af halvfjerserne, altså for omtrent 50 år siden, flyttede arkivar, dr. O. Nielsen ind i havehuset til ejendommen Enghavevej nr. 40. Han havde et gravsted på Vestre Kirkegård, af hvilken grund han ofte besøgte denne begravelsesplads. Da han var flyttet ind i nævnte nr. 40, ytrede han en dag til daværende inspektør på Vestre kirkegård, kammerråd Bahnson, at han nu boede på et historisk sted, nemlig på den plads, hvor Struensee og Brandt havde ligget på stejle og hjul, og at stejlerne havde stået i hans have. Også til andre har dr. Nielsen udtalt, at stejlerne havde stået i hans have, og kammerråden mærkede sig denne angivelse.

Det blev overdraget mig at lade de fundne skeletdele bringe ud på Vestre Kirkegaard. Kammerråd Bahnson var meget interesseret i fundet, og da han havde fået nøjagtig at vide på hvilket sted og i hvilken stilling skeletterne var fundne, udtalte han, at der næppe kunne være tvivl om, at de hidrørte fra Struensee og Brandt. Så vidt jeg ved tilføjede han da også i kirkegårdens protokol en bemærkning derom.

Stedet, hvor benene blev nedgravede, har i kirkegårdens protokol følgende betegnelse: 1895, 4/5 Løbe-nr. 681. Frijord. Et-2-5.

Helt op til tiden omkring 1918 holdt man fast ved den afløsningsform, der blev indført i 1863. Under ledelse af en overordnet marcheredes i sluttet formation fra den ene post til den anden, hvorefter de respektive politibetjente byttede plads, – og turen gik på samme måde tilbage til stationen. Formationen skulle opholde sig på kørebanen, og den trods sin form lidet militærmæssige præstation vakte næsten altid megen morskab blandt byens borgere.

Det findes langt nede på kirkegården i en plantning af ask og elmetræer. Ved roden af et par af disse ligger de i en halveret grav, som man den gang brugte til børn, idet man lod to børn komme i en grav til en voksen. Men endnu tænker jeg af og til på, hvor mærkeligt det er, at det skulle falde i min lod, som ung politimand, at ledsage benene af de to herostratisk berømte mænd til det sidste hvilested.

Tjenesten

Indtil den 31. december 1894 var tjenesten inddelt således, at et hold havde kort dagtjeneste fra kl. 6–10 formiddag og fra kl. 3–7 eftermiddag; et andet hold havde lang dagtjeneste fra kl. 10 formiddag til kl. 3 eftermiddag og fra kl. 7–11 eftermiddag, medens to hold havde nattjeneste fra

kl. 11 aften til kl. 6 morgen. Under normale forhold tilkom der hver mand et fridøgn hveranden måned.

Fire mænd fra natholdene havde hver dag ekstratjeneste. En af disse havde stationsvagt fra kl. 3 til 7 eftermiddag, en anden hentede på politikammeret de tilsigelser, der skulle udbringes til personer, som boede i kredsen, og omdelte derefter disse tilsigelser. Den tredje og fjerde mand besørgede stævningstjenesten.

Af det korte daghold havde to mand stationsvagt fra kl. 10 formiddag til kl. 3 eftermiddag og atter fra kl. 7–11 eftermiddag.

Af det lange daghold havde ligeledes to mand stationsvagt, nemlig fra kl. 6 til 10 formiddag og fra kl. 11 aften til kl. 6 næste dags morgen.

Al ekstratjeneste indtraf for hver mand omkring hvert femte døgn.

Den ekstratjeneste, der følte mest generende, var stationsvagten fra kl. 11 aften til kl. 6 morgen. Efter de mange timers tjeneste i fri luft var det ofte næsten ikke muligt at holde øjnene åbne, efterhånden som nattens timer sneglede sig af sted. Men da der som regel i løbet af natten blev bragt ind på stationen forskellige personer, som var anholdte for forbrydelser eller forseelser, gik det på ingen måde an, at tage sig et selv nok så kort blund. Som stationsvagt havde man nemlig ansvaret for, at ingen af de anholdte absenterede sig eller undveg.

Indtil det politiske forlig i 1894, var de sidst antagne 100 politibetjente lønnede af staten. Denne ordning bortfaldt ved det foran omtalte forlig og de nævnte 100 mand blev for alle tilfældes skyld opsagte. København kunne dog naturligvis ikke undvære noget over en sjettedel af sin politistyrke, og kommunen gik derfor ind på midlertidig at lønne de nævnte 100 mand.

Ved en af kommunalbestyrelsen den 10. december 1894 tagen beslutning, der kort efter blev stadfæstet af justitsministeriet, blev der imidlertid bestemt følgende:

De af statskassen oprindelig og senere af kommunen midlertidig lønnede 100 politibetjente skulle fra nytår 1895 at regne difinitivt overgå til lønning fra kommunen.

Politietaten skulle forøges med 137 mand.

Lønningsklasserne 1200 kr., 1100 kr., 1000 kr. og 900 kr. skulle forøges med henholdsvis 20, 47, 45 og 25, ialt 137 mand.

Samtidig med, at disse bestemmelser trådte i kraft, indførte politidirek-

tøren visse lempelser i den ret strenge stationsvagtjeneste. Det vigtigste i denne lempelse var, at det lange dagholds stationsvagt sluttede kl. 3 nat, i stedet for som hidtil kl. 6 morgen. Vagttjenesten på stationen fra kl. 3–6 blev udført skiftevis af to mand af de hold, der havde nattjeneste.

Denne reform hilstes som et betydeligt gode, hvilket det også var. Når man gik hjem kl. 3 nat, så kunne man nemlig møde nogenlunde udhvilet kl. 9 3/4 formiddag, for at tage de fem timers patrouilletjeneste til kl. 3 eftermiddag.

Civilpatrouille

Den 19. marts 1895 døde chefen for opdagelsespolitiet, politiinspektør Carsten Petersen. Daværende chef for politiets 3. afdeling, politiinspektør Henrik Korn, var udset til hans efterfølger, men han fulgte den 25. marts s.å. Carsten Petersen i døden.

To dage senere blev min daværende chef, politiassistent Henrik Madsen konstitueret i embedet som 2. politiinspektør, medens daværende politiassistent i 3. kreds, K. E. S. Stephensen blev konstitueret i embedet som 3. politiinspektør. Samtidig blev to ældre, veltjente overbetjente, Magnus Hoff og A. Rasmussen konstituerede som politiassistenter, henholdsvis i 5. og 3. kreds.

På det tidspunkt udførte politibetjent A. Schwenger tjeneste som civilpatrouille i 5. kreds. Schwenger var en dygtig og energisk politimand, med et særdeles indgående kendskab til det underjordiske Vesterbro, og det var derfor ganske naturligt, at politiinspektør Henrik Madsen ved den først indtrædende vakance benyttede lejligheden til at lade ham indtræde i opdagelsespolitiet, hvor han nogle år senere blev forfremmet til overbetjent.

Da den dagsbefaling, der indeholdt meddelelsen om Schwengers forflytelse, var udsendt, kom konstitueret politiassistent Magnus Hoff ud til mig på min post, der omfattede den del af Vesterbro, som ligger mellem Oehlenschlægersgade og Frederiksberg grænse.

– Hvordan går det?

– Tak, godt.

Efter dette korte replikskifte stod han et øjeblik og nynnede. Det var en af hans små ejendommeligheder.

– De skal have tjeneste som civilpatrouille fra i morgen! sagde han så.

Billedet her er afgjort en sjældenhed, idet det er taget 1887 under en skovtur, som den oprindelige sangforening »Rufinus« har foretaget. Navnefortegnelsen under billedet er noget kortfattet, men vi skal alligevel gengive den her: Stående fra venstre ses: Kiel, den off. ret, Jensen, 5. krmk., Nielsen, 2. afd., Kjær, 2. afd., Schiødt, 4. krmk., Altewelt, 6. krmk., Hansen, 3. afd., Rudolf Petersen, souschef 2. afd., Jensen, 2. afd., Jensen, st. 1, Richard Nielsen, 2. afd., O. B. Jansen, den off. ret, Olsen, 4. krmk. og Jermark, cellevognen.

Siddende ses fra venstre: Rasmussen, 5. krmk., Christensen, 3. krmk., Silkeborg, 2. afd., Bruhn, 3. afd., En privatmand, Haslund, st. 3, Bertel Madsen, 2. afd., O. B. Bendtsen, st. 1, O. B. Brandt, 2. afd. og Lilje, 2. afd.

Hans bestemmelse kom mig lidt overraskende. Jeg havde kun patrouilleret i 1 3/4 år, og var for nogle få måneder siden fyldt mit 24. år.

– De skal se, det går nok! vedblev han, idet han nynnende gik videre.

Næste dags formiddag kl. 8 stillede jeg i civil påklædning på stationen, ukendt med mine nye pligter.

Det første, jeg fik lejlighed til at glæde mig over, var, at jeg ikke var gammel eller stivbenet. Fra fogedprotokollen var der nemlig til stationen kommet anmodning om at eftersøge fire og tyve bøderestanter. Og jeg tror, at mindst halvdelen af dem havde boet på en eller anden femtesal.

Den mand, der forretter tjeneste som civilpatrouille, skal praktisk talt kunne bruges til al slags polititjeneste. Han skal først og fremmest med energi bekæmpe betleriuvæsenet, rede trådene ud i de sager, som ikke i egentlig forstand henhører under kriminalpolitiet, optage rapporter til oplysning i en mængde forhold, som politiet beskæftiger sig med, være nærværende ved medico legale ligsyn over selvmordere og dødfundne personer, påse at næringsloven og helligdagsloven ikke overtrædes, at hundeejerne ikke glemmer at løse tegn, at foreninger og private ikke afholder offentlig bal uden at berigtige fattigafgiften og . . . nej, det er vist bedst at slutte. Civilpatrouillens opgaver er utallige, som sandskornene ved havets bred.

Medens jeg patrouillerede i uniform hørte jeg en gang en kollega sige, at *det* var polititjeneste. Og han lagde en sådan betoning i sine ord, som om han mente, at alt det, der ikke vedkom patrouilletjenesten, kun i uegentlig forstand kunde betragtes som polititjeneste. Jeg ønskede tit, at den mand havde fået tjeneste som civilpatrouille. Han ville da i løbet af få dage have opdaget, at de timer, som hidtil var forekommet ham så uendelig lange, pludselig havde fået bisselæder i sålerne, således at der ingen tid blev til at slanke sig på chaiselonguen efter måltiderne, og heller ingen lejlighed til at tilbringe aftentimerne i familiens skød. Og han ville have fået hamret ind i hjernen med lange søm, at patrouilletjenesten er en – ganske vist vigtig – gren af politiets virksomhed, men heller ikke mere.

De professionelle betlere

Vesterbro havde den gang nylig fået et nyt, stort herberge. Politimæssig set betød dette blandt andet, at en del af de professionelle betlere, som hidtil havde holdt til i logishusene i den indre by, fortrak til Vesterbro, hvor de øjeblikkelig blev til gene for befolkningen.

Det er vist næppe for meget sagt, at mere stejle benægtere end professionelle betlere findes ikke. Men de fleste af dem er da også skolede forbrydere. Som en gammel rotte, der fra dagrenovationsbeholderens overkant orienterende ser sig omkring, før den lader sig glide ned til de ventede herligheder, således begynder en professionel betler uvægerlig sin betlervandring fra oven nedad. Han går op til fjerde sal for at se, om en eller anden af husets beboere ved en dørplade eller på anden vis skulle

røbe sig som politimand. Gangen opad er derfor et orienteringstogt. Men hvis dette falder tilfredsstillende ud, bliver turen nedad en betlervandring.

Hermed er den professionelle betlers snuhed og forsigtighed dog ikke udtømt. Han betler aldrig i to ejendomme, der ligger ved siden af hinanden, og sjældent i to ejendomme i samme gade.

Jeg kom en aften gående i Reventlowsgade, da der tørnede en mand ud af en gadedør. Typen var ikke til at tage fejl af; den mindede indtil de mindste enkeltheder om den professionelle betler. Jeg fulgte ham derfor på afstand, men min tålmodighed blev sat på en hård prøve. Han gik nemlig ad Istedgade helt ud til Oehlenschlägersgade, drejede derefter om og fulgte denne gade i retning mod Vesterbrogade. Og først da han havde nået en af de øverste ejendomme i gaden, »strøg« han en trappeopgang.

Forøvrigt kunne de professionelle betlere – og kan det endnu – give stof til adskillige betragtninger. Det er trang til ørkesløshed og uafhængighed, der fra første færd får dem til at slå sig på tiggeriet. Senere *vil* de simpelt hen ikke arbejde, i det mindste ikke af egen drift.

Og i logishusene, hvor de professionelle betlere holder til, lærer den mindre erfarne af den mere erfarne. Jeg har som civilpatrouille fundet hos en yngre betler en formelig fortegnelse over de af byens borgere, som villigst spyttede i bøssen, forsynet med oplysende randbemærkninger om måden, hvorpå der hvert sted skulle ageres. Hvor denne fortegnelse hidrørte fra, var det naturligvis ikke svært at gætte: En ældre professionel betler, der var blevet for kendt, havde gjort den yngre delagtig i sin viden.

Ulovligt spil

Kort efter at jeg havde fået tjeneste som civilpatrouille, blev politistationens dør en aften ved 10-tiden åbnet på klem, og et åbent brevkort blev kastet ind på gulvet.

Nu afdøde overbetjent Fremming havde vagt på stationen, og da han fik samlet brevkortet op, læste han:

De sidder og spiller Bazet nede i »Tiden«.

Det næste han foretog sig var at sende bud efter mig, og sammen med et par kolleger var jeg kort efter på vej mod stedet, hvor hazardspillet, efter hvad det mystiske kort oplyste, foregik. I lommen havde jeg foruden politiskiltet den ejendommelige sølvhånd på det korte skaft, som blev brugt ved konfiskation af spillepenge.

»Tiden« var en beværtningskælder, som søgtes af et ganske usædvanlig blandet publikum. Ud mod gaden fandtes to serveringslokaler, og bagved disse lå køkkenet samt et værelse, som værten brugte til opholdsrum, når han hen ad eftermiddagen havde »hilst« på et tilstrækkeligt stort antal gæster.

Efter et øjeblikks rådslagning blev vi enige om, at jeg gennem en gang, der strakte sig fra gade til gård, skulle se at komme ind i gården. Vi var nemlig på det rene med, at *hvis* der blev spillet hazard, måtte det være i gårdværelset. Mine kolleger skulle så enkeltvis følge efter.

Et minut senere stod jeg inde i den bælgmørke gård.

Der var skodder for vinduet, som om dagen oplyste det foran omtalte værelse, men til alt held sluttede skodderne ikke aldeles tæt. Et sted var der en lille sprække, og da jeg kiggede gennem den, viste det sig, at jeg kunne overse det meste af værelset.

Omkring et rundt bord sad 12–14 mænd og spillede bazet med al den energi, som de rådede over. Jeg så straks, at det var et meget blandet selskab. Der var nogle af dem, som havde tykke pladeringe på fingrene. Andre havde på hænderne et lag kulstøv, som hidrørte fra deres arbejde i Gasværkshavnen. Men trods uligheden i kår og klædedragt havde de fundet hverandre, og dyrkede spillet med lige stor lidenskab.

Imidlertid var kollegerne kommet til og dukkede frem af mørket. Vi listede os derefter sagte ned i en gang, hvorfra en dør førte ind til spilleværelset.

Vi gik ud fra, at døren var låset, og vi fandt det derfor rådeligst at afvente begivenhedernes gang. Hvis nogen ville op i gården, måtte de nemlig åbne døren og passere gangen, i hvilken vi stod.

Og langt tidligere end vi havde ventet, fik vi lejlighed til aktiv indskriden. Vi havde næppe opholdt os fem minutter uden for døren, før vi skønnede, at en af spillerne rejste sig. I hvert fald hørte vi en grov, myndig stemme sige:

– Hvad i Hedehusene er det for et renderi hele tiden?

En anden lige så grov, men knapt så myndig stemme svarede:

– Jeg har »sat« på min plads lige siden klokken fire. Og enten det går vist eller galt skal jeg nu et sted hen, hvor jeg ikke kan sende andre!

I det samme blev døren åbnet. Der tegnede sig en bred lysstribe ude i kældergangen, og i næste nu var vi som en stormvind over spillerne. Men i samme øjeblik som jeg kastede den medbragte sølvhånd på bordet og konfiskerede den dér liggende »bank«, blev fem–seks næver lynsnart hugget ned i pengebunken. Sølvet og kobberet raslede rundt i værelset – det var jo længe før enkronesedlernes tid – og en af spillerne forsøgte at slukke petroleums-hængelampen, der oplyste værelset. Hans hensigt dermed var naturligvis at skabe den forvirring, som pludseligt indtrædende mørke altid fremkalder, men han blev forhindret i at udføre sit forehavende.

I løbet af et par minutter havde jeg fået anbragt de penge, der lå på bordet, i lommerne på min overfrakke. Spillerne tog iøvrigt situationen med ro, og fulgte uden modstand med til stationen.

Da de alle havde opgivet navn og bopæl, og vi havde forvisset os om at deres opgiver var rigtige, kunne værten ikke dy sig for at komme med følgende bemærkning:

– Det var denne gang, De »tog« os. Næste gang bliver det løgn!

Vesterbros vækst

Hoffs konstitution som politiassistent trak længe ud. Den 6. juli 1895 blev de to konstituerede politiinspektører Henrik Madsen og K. Stephensen officielt udnævnte til politiinspektører, og først derefter blev de to embeder som politiassistenter opslået ledige, for den 28. oktober at blive besatte med de to jurister, daværende inspektionsbetjent Max Tvermoes og fuldmægtig i politikontoret C. Gyldenfeldt.

Politiassistent Gyldenfeldt overtog 5. kreds, Tvermoes 7. kreds, medens politiassistent Schram, der havde forestået 7. kreds fra dens oprettelse i 1885, blev forflyttet til 3. kreds.

5. kreds havde på det tidspunkt – 1. november 1895 – 48,407 indbyggere over 10 år. Denne bydel havde i en række år haft en meget stærk vækst. Væksten begyndte at tage fart omkring midten af firserne og fortsattes derefter jævnt, hvilket fremgår af følgende tal, der viser antallet af indbyggere over 10 år:

November 1884:	27,221
Maj 1885:	28,581
November 1885:	29,985
Maj 1886:	31,314
November 1886:	32,557
Maj 1887:	33,982
November 1887:	35,438
Maj 1888:	36,532
November 1888:	37,330
Maj 1889:	37,844
November 1889:	38,962

Man ser heraf, at 5. politikreds i den sidste halvdel af firserne hvert halvår voksede med mellem 1000 og 1500 personer over 10 år. En enkelt gang – november 1888–maj 1889 – er politikredsen ligesom blevet bange og har bare taget en tilvækst på 500; men i fem-året november 1884–november 1889 havde den dog fået bjærget sig sammen hele 11,741 flere mennesker over 10 år. Og væksten fortsattes endnu stærkere i halvfemserne.

Når jeg omtaler mine første år i politiets tjeneste, ligger det i denne forbindelse nær at nævne, hvad man dengang talte om, eller, udtrykt på anden måde: Hvad der dengang skete i byen.

Nytårsdag 1894 blev mærkelig på den måde, at alle ure blev sat 9 minutter 41 sekunder frem. Tiden skulle nemlig fra den dag regnes efter mellemeuropæisk tid, nemlig efter middelsoltiden for den 15. længdegrad øst for Greenwich, der var de forannævnte minutter og sekunder forud for Københavns middelsoltid. Man talte i mange dage næsten ikke om andet, end denne »begivenhed«.

I begyndelsen af året blev Københavns Arbejdshjem stiftet, og Gethsemane Kirke i Dannebrogsgade og Frederikskirken blev indviet. Kunstindustrimusæet blev ligeledes indviet, og grundstenen til Københavns Rådhus blev lagt.

Endvidere blev Storke-springvandet på Amagertorv fuldført og sprang første gang en dag i højsommerens tid. Den dag var der ingen, der anede, at det skulle blive besunget i sommerrevyen og senere give anledning til de mest alvorlige nytårsspektakler i mange år.

Efterskrift

Foranstående erindringer er taget fra et politiblad, »Vagten«, der blev udgivet af de københavnske over- og inspektionsbetjente i årene 1922–26, da denne forenings medlemmer i en periode ikke var organiseret i Københavns Politiforening. Erindringerne fremstår som skrevet af en overpolitibetjent Holger Skovmark, hvilket har givet mig mange spekulationer, da jeg ikke kunne identificere en politimand med dette navn. På et senere tidspunkt fik jeg opklaret, at erindringerne retteligt var skrevet af »Vagten«s redaktør, Niels Boesen, der på dette tidspunkt måske havde flere grunde til ikke at give sig til kende og derfor benyttede et pseudonym som skjold.

Niels Boesen havde tidligere været formand for »Rufinus« (senere Københavns Politiforening) i 1904–06 og redaktør af »Politivennen« i årene 1906–10. Han blev ansat i Københavns politi 1. december 1893 og afskediget med pension som politiassistent med udgangen af maj 1941. Niels Boesen var stærkt optaget af samfundsproblemer, hvilket gav sig udslag i mangfoldige artikler, kronikker og noveller med kraftig social-realistisk indhold. Der blev også tid til at skrive flere bøger som for eksempel »Byens tag«, »På vildsomme veje« og »Plovstudenten«, der var de mest udbredte.

Vi har i det foranstående bragt omkring halvdelen af de i »Vagten« optrykte erindringer, hvorfor det vel ikke er helt utænkeligt, at resten kan blive bragt ved en senere lejlighed.

Carl Aage Redlich.

Det ældgamle symbol »Øjet i hånden«

Nogle betragtninger om et kristent symbol, der blev til et polititegn

AF CARL AAGE REDLICH

Rent politihistorisk er der det interessante ved forordningen fra 1701, at man der for første gang støder på ordet »politibetjent«, og det sker i forbindelse med det punkt, som også omtaler det første, egentlige polititegn. Det hedder om dette i punkt 2: ». . . Disse Politiebetiente skal og af Politimesteren gives et vist Tegn, nemlig en hviid Stok med en Haand paa Enden, efter den Maade, som i Politie-Seglet findes; hvilken Kiep de hos sig skal bære og fremvise, naar Fornødenhed det udkræver. Misbruge Politiebetienterne dette Tegn, eller andre, som ej ere Politiebetiente, til egne sig samme, da straffes de paa deres Hals . . .«.

Om det nogensinde er kommet så vidt, at man har henrettet folk for at misbruge polititegnet vides ikke, men trods tidens barske indstilling til forbrydelse og straf er det næppe tænkeligt. At der ind imellem også har været klager over politibetjentenes eller politimesterens opførsel ses i bestemmelsen om, at den slags klager skulle indgives til politiretten, som derefter skulle behandle dem som andre sager.

Bortset fra det med byens våben forsynede tinskilt fra 1687 beskrives altså her det første polititegn, men det var et uendelig gammelt symbol, man havde valgt, idet oprindelsen skal søges i middelhavsområdet og i en meget fjern fortid.

Vi skal helt tilbage til den gammeltestamentlige tid – og måske endda tilbage til endnu tidligere religioner – for at finde vort polititegns todelte

symbol: hånden og øjet. Hånden var et symbol på guddommens nærhed som den dømmende hånd, den hjælpende hånd og den skærmende hånd, medens øjet stod som symbol på samme guddoms altseende og altid overvågende og vagtsomme øje. Da begge komponenter var symbol for det samme, er der på et eller andet tidspunkt sket en naturlig sammensmeltning, hvorunder øjet er blevet placeret inde i håndfladen; men bortset fra denne ændring, som skete inden for den religiøse tankeverden, forblev hånden i øvrigt på mange områder et selvstændigt symbol for mange mennesker uden for kirkens domæne.

Hvornår denne sammensmeltning af symbolerne fandt sted, må forblive i det uvisse, men såvidt jeg på nuværende tidspunkt har kunnet spore det, ses det første gang lige i begyndelsen af 1300-tallet. Besøgende turister i det imponerende Alhambra-slot i Granada kan over porten Puerta judicidaria (Dommens eller lovens port) se symbolet indmuret i det massive tårn, som blev opført omkring 1308 af den muhamedanske Yusuf I. Portens navn hentyder til, at det var fra dette tårn, man kundgjorde den muhamedanske rets domsafsigelser, – og bekendtgjorde nye love.

Carl Aage Redlich (født 1915), ansat i Københavns politi 1939 og pensioneret derfra som kriminalassistent i 1980. Redaktør af »Politibladet« – »Dansk Politik« de seneste 30 år. Har skrevet adskillige historiske artikler og jubilæumsskrifter om specielt københavnske politiforhold og er ved at afslutte 2-binds værket »I lovens navn –!« om Københavns politi gennem tiderne. Ovenstående bidrag til polititegnets historie er taget fra dette manuskript.

Den nøjagtige vej fra middelhavsområdet i 1300-tallet til det københavnske politisegl og polititegn i 1701 kendes ikke, men man har jo lov til at gætte, når der trods alt kan findes troværdige holdepunkter at støtte sig til.

At symbolet med øjet i hånden har eksisteret i Danmark siden slutningen af 1500-tallet kan blandt andet konstateres ved et besøg på Koldinghus, der opbevarer et gammelt træpanel fra et pulpitur fra Brande kirke anno ca. 1577. Det malede billede forestiller et landskab med en kirke, hvorover solen kaster sine stråler. Fra den modsatte side i billedet ses en hånd, der stikker ud gennem en lille skyformation, og denne hånd er forsynet med et øje i håndfladen, – akkurat som på det senere polititegn. Fra omtrent samme tid findes i Kolding kirke et epitafium over en sognepræst, Harthe, som omkring slutningen af 1500-tallet også var skolemester. Over hans portræt findes en hånd med et åbent øje, og det samme symbol findes over en dør i portrummet til den Borch'ske gård i Kolding, hvor den omtalte sognepræst menes at have boet. De 3 eksempler er som nævnt fra Kolding, men rimeligvis kan man finde andre eksempler rundt om i landet, hvis der blev foretaget en systematisk eftersøgning.

Overkirurg Frans Djørup har i en lille afhandling efterforsket hånd/øje symbolets anvendelse inden for lægevidenskaben og her især inden for kirurgien, der er den ældste gren. Han påviser her, at kirurgerne i Edinburgh anbragte »hånden stikkende ud fra en sky« i deres segl fra 1505, men på grund af dets ringe størrelse har det ikke været muligt at konstatere, om den lille prik inde i håndfladen skal symbolisere et øje. Der er derimod ingen tvivl om hånd/øje-symbolet på de parisiske kirurgers medalje fra 1723, ligesom det går igen i mange andre lægesammenslutningers segl, bomærker og vignetter på videnskabelige afhandlinger. Karakteristisk ved lægernes anvendelse er dog, at øjet i disse symboler altid er anbragt vinkelret i forhold til fingrenes længderetning i modsætning til de i Kolding fundne symboler – og det senere af politiet anvendte – hvor øjet sidder parallelt med fingrenes længderetning. Muligvis kan denne forskel være tilfældig, men den synes at fortælle lidt om, hvorfra politiet annekterede sit symbol. Interessant er det i denne forbindelse at betragte det københavnske medicinske fakultets segl, hvori man finder den karakteristiske hånd, der fra oven stikker ned gennem en sky. Der er ikke noget øje i denne hånd i modsætning til de andre lægesymboler fra de sydlige lande, og da seglet formentlig stammer fra tiden kort efter universitetets genåb-

ning i 1537, er det nærliggende at forbinde dette symbol med den hånd på et træskaft, universitetets pedeller var forsynet med på samme tid.

Det var som nævnt i politiforordningen fra 1701, at politiets tegn blev udformet som »en hviid Stok med en Haand paa Enden, efter den Maade, som i Politie-Seglet findes. .«. Noget kunne tyde på, at der forinden var indført et specielt politisegl indeholdende samme symbol, men som polititegn var det i hvert fald ganske nyt i 1701, hvor det afløste tinskiltet fra 1687. Dette skilt havde været forsynet med byens våben, og en gennemgang af samtlige Københavns våben og segl afslører ikke uventet, at der aldrig har været anvendt hånd eller øje i disse symboler for byens styre.

At der også har været et øje i det tegn, der blev beskrevet i 1701-forordningen, fremgår ikke direkte af denne, men til gengæld fremgår det tydeligt af en forordning, der kom 23. marts 1762 – i øvrigt fordi en del personer i bedragerisk hensigt havde udgivet sig som politibetjente. I denne forordning hedder det: » . . at de rette og virkelige Politiebetjente, i Følge Politieforordningen 22. oktober 1701, alletider have været og fremdeles ere i Henseende til deres Embeds-Forretninger forsynede med en hviid Stok eller Træ-Haandgreb af ongefær 4 Tommers Længde, med en Haand paa Enden, og et Øje inden i Haanden, samt en Krone om Haandledet, og Skyer neden ved Ringen om Træ-Haandskafte. . .«. En mere tydelig beskrivelse kan man vel ikke ønske sig. – og man kan også specielt bemærke sig beskrivelsen af »Skyer neden ved Ringen«, akkurat som man kan se det i de meget gamle beskrivelser af symbolet.

Hvorfor og hvordan dette tilsyneladende kraftige, kristelige symbol blev omplantet til at være politiets symbol må nok overlades til fantasien. Det har været fremført, at den senere politimester, videnskabsmanden Ole Rømer, måske har været initiativtager, idet han dels havde haft en glørværdig fortid som videnskabsmand i Paris, dels havde sæde i den kommission, der forberedte politiforordningen i 1701. Noget sådant synes dog ikke umiddelbart indlysende, idet symbolet jo på dette tidspunkt havde været brugt i danske kirkekredse gennem mere end 100 år, så hvorfor gå over åen efter vand?

Når man betænker, at disse ældgamle symboler er fra den gammeltestamentlige tid i middelhavsområdet, hvorfra vi også har oprindelsen til grundlaget for hele vor livsførelse: de 10 bud, synes det meget nærlig-

gende at se en nøje sammenhæng i dette. Med i betragtningen må også tages den omstændighed, at tiden omkring 1600–1700 var uhyre stærkt præget af religiøse strømninger, hvilket satte spor inden for alle grene af det danske samfund.

Som omtalt var der oprindelig tale om et todelt symbol, der senere og formentlig under kristendommens voksende udbredelse smeltede sammen til et let forståeligt symbol på guds eksistens og kærlige omsorg for menneskeheden. Af de to symboler synes »hånden« at være ældst, og der er mange tegn på, at den ikke i samme omfang er blevet opslugt af kirken, men tværtimod har fortsat sin betydning som et verdsligt symbol, der er forbundet med såvel sort overtro og magi som hentydninger til seksuelle foreteelser. Denne variant af »håndsymbolet« er det såkaldte »Mano Fico«-tegn, som består af en knyttet hånd med tommelfingeren stukket op mellem pege- og langefinger. Helt op til forrige århundrede har dette tegn været benyttet som amulet i Italien, Tyskland, Frankrig og England ud fra den faste tro, at fremvisning af tegnet kunne fordrive hekse og »folk med onde øjne«. Endog i vore dage kan man se hos mere primitive folkeslag, at håndsymbolet placeres på mure og dørstolper som værn mod de onde magter. Det er givetvis et verdslig symbol, men der knytter sig det morsomme ved sagen, at end ikke den katolske kirke kunne få bugt med denne overtro. Man greb i stedet til at fremstille amuletter med håndtegnet indgraveret på den ene side og korset på den anden. Disse amuletter blev så solgt af kirken, og salget gik strålende, da der jo nu var dobbelt sikring!

Dette specielle håndsymbol findes omtalt og beskrevet i mange gamle skrifter, – og det findes endog på altertavlen i Sainte-Madelaine kirken i Aix, hvor selveste vorherre er afbilledet, medens han viser »Mano Fico« – tegnet for jomfru Maria, – men dette ligger lidt uden for denne beretning. Når det medtages her, skyldes det imidlertid, at dette mærkværdige og af mange opfattet som et obscønt symbol åbenbart har været benyttet her i landet som polititegn! Man kan finde eksemplarer af dette symbol på nationalmuseet samt på museet i Kalundborg, hvilket sidste kunne tyde på, at det på et eller andet tidspunkt har været benyttet i Kalundborg. Derimod tyder intet som helst på, at det nogensinde er blevet benyttet i København.

Ved den gennemgribende omordning af det københavnske politi 1. juli 1863 blev indført nye uniformer og anden – knap så krigerisk – bevæbning i form af en kort stav. Principielt blev også det gamle, uhåndterlige polititegn afskaffet og erstattet af et fladt politiskilt – som også havde symbolet med øjet i hånden – men det fremgår klart af regulativet, at begge politilegitimationer fortsat kunne bruges side om side indtil videre.

Benyttelsen af de 2 former for politilegitimation var altså tænkt som en overgangsordning, men det viste sig meget vanskeligt helt at frigøre sig fra den letfattede symbolik, der lå i den gamle metalhånd på træskaftet. En politimand, Niels Boesen, skrev i 1922 nogle af sine erindringer fra omkring 1890'erne om sine første år i politiet, og han beskrev deri et par aktioner mod spillebuler, hvor det gjaldt om at overraske spillerne og beslaglægge de penge, der lå på spillebordet. Det fremgår heraf, at politiet ved den slags lejligheder ved siden af politiskiltet skulle have »hånden på skaftet« med, iden den skulle lægges oven på pengene for at gøre denne foreløbige beslaglæggelse »lovmedholdig«. I øvrigt blev de beslaglagte penge delt ligeligt mellem de deltagende politifolk, når retten havde sagt god for beslaglæggelsen, – men det er jo en anden sag i denne forbindelse.

Ting- og arresthuset i Svendborg fylder 100 år

AF BIRGIT BREMER

Fra 1830 havde hofbrygmester Kock's nyklassicistiske rådhus på torvet i Svendborg huset byråd og retsvæsen, men i 1860'erne var forholdene blevet uacceptable.

Foruden at fungere som rådhus, blev det brugt af herredsting, byting, vejerbod, arresthus og hvad der ellers måtte høre ind under kommunal administration.

Desuden blev rådstuesalen, som den eneste større sal i byen, flittigt benyttet til baller, udstillinger, borgermøder, vælgermøder, teater og koncerter. Georg A. Lumbye, en søn af H. C. Lumbye, har dirigeret sit 25 mands store orkester her, til glæde ikke mindst for arrestanterne, som havde fangeceller inden for hørevidde.

Arrestforvareren fik 200 rigsdaler årligt for at stille sin lejlighed til disposition som garderobe ved festlige lejligheder, og i Svendborg Avis kan man 19. januar 1866 læse om de dårlige forhold på rådhuset: »I et lille Værelse holdtes Forligscommissionsmøder, Byting, Extra-ret, Politiret og Møder af alle communale Commissioner, her fremlægges Skatte-ligning og andre Ting, der maatte behages at meddeles Borgerskabet«.

Man havde i høj grad brug for mere plads.

I 1868 fandt en nyordning af byens politivæsen sted, og i 1869 trådte en ny lov om købstædernes styrelse i kraft.

Vægtervæsenet – dette maleriske indslag i byens rytme – blev afskaffet og erstattet med dag- og natpoliti.

Fra amtsrådets side var der ønsker om at flytte amtskontoret til Svendborg fra Nyborg, hvor det hidtil havde ligget. Stillingen som amtmand havde stået tom i nogen tid.

Amt og kommune forenede sig nu i fælles bestræbelse på at finde en egnet grund, hvorpå man kunne lægge et nyt rådhus. I godt et års tid parlamenteredes om beliggenheden, og forslag som for eksempel: Farvergården ved Mølledammen, en ejendom i Kyseborgstræde, Cicoriefabriken i Havnegade og andre emner blev drøftet grundigt.

Valget faldt på den Bille-Brahe'ske ejendom i Vestergade, der selvom den efter datidens forhold lå langt væk fra centrum, havde den fordel at ligge midt i en større have og ud til en åben plads og to gader.

Den havde i mange år været enkebolig for grevinde Birgitte Susanne Sybille Bille-Brahe, født Schaffalitzky de Muckadell fra Arreskov.

Hun var død 1876, og pastor C. E. Suhr i Tved havde købt ejendommen for 26.000 kroner.

Den blev nu købt af amtet og kommunen for 26.000 kroner med halvdelen af udgifterne til hver, mens udgifterne til opførelsen af Raad- og Tinghus skulle fordeles i forholdet 7/10 til amtet og 3/10 til kommunen.

Det gamle rådhus på Torvet blev solgt til nedrivning for 5.150 kroner. Stenene blev rensset og brugt igen til opførelsen af Lundevej 13 (nu nedrevet).

Birgit Bremer. Arkivar ved Svendborgs lokalhistoriske arkiv og Svendborg og Omegns museum.

De to granitsøjler, der prydede indgangen til den Bille-Brahe'ske bolig blev senere flyttet til Lundevej, hvor de nu bærer lågen til kirkegårdens indgang.

Det nye rådhus blev tegnet af arkitekt C. W. Lendorff fra Odense. Han var tidligere elev af arkitekt Meldahl fra Kunstakademiet i København og havde blandt andet været konduktør ved Frederiksborg Slots genopførelse 1863–64.

I Odense har han bygget blandt andet Rådhuset, Frimurerlogen, Sparekassen, Rytterkasernen, foruden at han restaurerede både Sct. Hans og Sct Knuds Kirke. Østrupgårds hovedbygning og Christiansminde badehotel fra 1882 hører til de mere markante bygninger, Lendorf tegnede, og nu blev han altså antaget til at bygge Svendborgs nye rådhus, som ved sin soliditet og gotiske spidsbuestil nok kan vidne om hans tyske oprindelse og påvirkning. En imponerende bygning, som indgyder enhver, der går op ad den brede stentrappe, respekt.

10. oktober 1880 blev der holdt rejsegilde på det nye Råd-, Thing- og Arresthus i overværelse af amtmand, greve Brockenhuus-Schack, borgmester L. V. M. Schrum, byrådsmedlem samt arkitekt Lendorf og håndværkere med murermester H. Madsen og M. Ludvigsen i spidsen.

Hele byen flagede, og der blev holdt taler og udråbt leve, og sammen med musikkorpset marcheredes til det gamle rådhus på Torvet, hvor 150 personer var indbudt til at deltage i festlighederne og den fælles spisning.

I november 1881 stod bygningen så klar til indflytning, som foregik uden større festivitas.

Byggesummen beløb sig til 130.000 kroner, og for det beløb mente man også at have fået en bygning, der, selvom den på ingen måde var luksuriøs, skulle tilfredsstille pladsbehovet.

Vinkelret på rådhuset mod nord havde man lagt arresthuset, der bestod af 3 etager og kælder. I stueetagen var der et observationslokale samt 6 enkeltceller, i mellemste etage: 6 enkeltceller og 1 fællesarrest, der kunne rumme 3 arrestanter. Det samme på anden etage.

I rådhusets kælder var der en lejlighed til arrestforvareren og desuden 1 enkeltcelle og 3 arkivlokaler.

Ialt var der plads til 25 arrestanter – samme kapacitet man har i dag.

Tårnuret fra det gamle rådhus, der var lavet i København, af den kendte urmager Bertram Larsen, blev installeret i tårnet på den ny bygning, hvor det stadig sidder og fungerer upåklageligt.

Svendborg politistyrke 1884. Stående fra venstre: Reservebetjent F. D. Iversen, arrestforvarer L. E. Madsen, natbetjentene L. Petersen, L. Nielsen, C. Flindt og H. Petersen. Siddende ses fra venstre politibetjentene K. H. Egense, J. Eckmann og R. Nielsen, overbetjent ved natpolitiet P. C. Petersen og natbetjent J. Flindt.

Det første byrådsmøde i det nye rådhus blev holdt 16. november 1881. Formanden, byfoged Gottfried Jantzen, åbnede mødet og mindedes den gamle arbejdsplads, der nu var forladt og hvor der i tidens løb var blevet truffet mange beslutninger til gavn for byens udvikling. Han håbede, at den enighed og arbejdsvilje, der havde præget byrådsarbejdet hidtil, måtte overføres til den ny bygning, man her indviede.

En særlig tak rettede han og byrådet til amtmand, greve Brockenhuus-Schack, for hans store indsats og interesse for sagen.

Den 25. november 1881 holdtes det første amtsrådsmøde, og også her bød man velkommen og roste arkitekt Lendorf for hans hensigtsmæssige bygning og murermestrene H. Madsen og M. Ludvigsen for den gedigne håndværksmæssige udførelse.

9. januar 1899 kunne man i Svendborg Amtstidende læse om en »Voldsom Gasekspllosion og Brand i Svendborg Raadhus«.

Kl. 5 1/2 om morgenen var arrestforvarerens hustru med et tændt lys i hånden gået ned for at vække pigen, der havde sovekammer i kælderen. En utæt hovedgasledning havde fyldt kældergangen med gas, og den påfølgende eksplosion kunne høres viden om.

Flammerne stod ud af vinduerne, mure styrtede sammen, inventar og møbler slyngedes til alle sider.

Ulykkeligvis blev arrestforvarerens kone så forbrændt og kvæstet, at hun døde nogle dage senere på sygehuset.

Pigen, som hun ville vække, vågnede uden yderligere hjælp, og kom mærkeligt nok ikke noget til.

En del tingbøger og retsprotokoller blev reddet, men meget lå i arkivet i kælderen ved siden af fyrrummet og blev bytte for flammerne.

I de omkringliggende bygninger i Bagergade og Vestergade var der ikke mange hele vinduer, og på de fleste af tagene var der anrettet skader.

Rådhusets arkitekt Lendorff blev tilkaldt og gennemgik, hvad der var forvoldt af skader, og som avisen skriver: »Den altid foretagsomme Fotograf ved »Illustreret Familie Journal« lod ikke chancen gaa fra sig til at tage nogle dramatiske Billeder til sit Blad«.

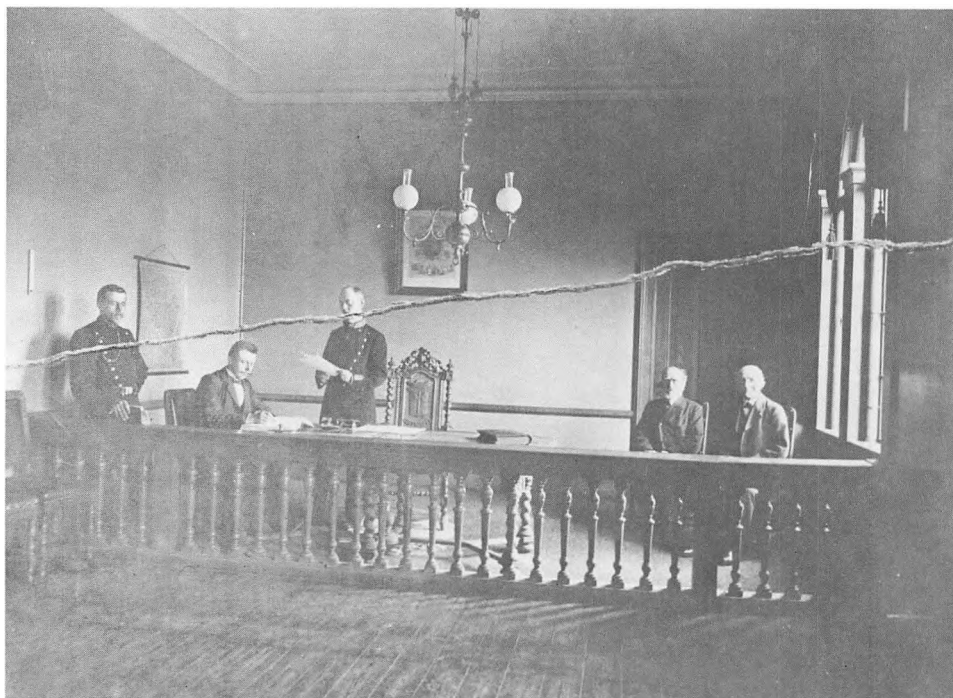
Brandskaderne anslås til 8.000 kroner og i byrådsreferaterne fra januar 1900 kan man læse: »Skrivelse fra Købstædernes almindelige Brandforsikring i København, hvorefter Svendborg Raadhus (Matr. nr. 33 Fors. nr. 511) ved Branden 9/1-1899 tilføjede Skade, vil blive erstattet Svendborg Amt og Kommune med 7.050 Kr., når den vedlagte Kvittering underskrives.«

Som amtmand var i 1867 tiltrådt greve L. F. H. Brockenhuus-Schack, og han fungerede i 36 år. I 1901 blev han gjort til æresborger i Svendborg, og han havde sin amtmandsbolig og kontorer i det af ham selv opførte »Ørkildshus«, Tvedvej nr. 2.

Den 12. juni 1904 blev en statue af ham afsløret på pladsen foran Ting- og Rådhuset. En gave fra samtlige kommuner i Svendborg Amt til en højt agtet og populær amtmand i anledning af hans 50-årige embedsjubilæum.

Han blev hyldet, og byen flagede, der var taler og orkester, og som traditionen bød, var der fællesspisning på Christiansminde hotel.

Statuen er udført af billedhugger Rasmus Andersen og støbt på Ras-

Retssalen i Svendborg rådhus år 1900. Fra venstre ses politibetjent J. Jensen, fuldmægtig H. Arnold Hansen, borgmester og byfoged C. L. Schou samt 2 retsvidner, væver J. Johansen og væver G. L. Ludwig.

Desværre er originalfotoet svært beskadiget, hvilket forklarer den generende streg på tværs af billedet.

mussens kendte broncestøberi i København. Af tidligere arbejder af Rasmus Andersen kan nævnes statuen af oberst E. M. Dalgas i Århus og C. F. Tietgen-momumentet på Sct Annæ Plads i København. Soklen er af blågrå bornholmsk granit af meget fin kvalitet.

Foruden at fungere som rådhus og amtskontor skulle den nye bygning give plads til retsvæsen og politi.

Forholdene blev derfor også her for trange. Politiet måtte således tage til takke med at låne byfogedens kontor om dagen, og til natpolitiet lejede man et lokale i byen.

I år 1900 opførtes derfor en ny ejendom til politiet og brandvæsenet på hjørnet af Torvet og Ramsherred.

Denne ejendom blev tegnet af arkitekt J. J. Eckersberg, der også tegnede »Fattiggården« i Viebæltet, og kostede 17.000 kroner.

Byskriverkontoret på rådhuset ca. 1910. Personerne omkring bordet er fra venstre: Fuldmægtig A. Suhr Hansen, fuldmægtig Hans Arnold Hansen og justitsråd J. L. Knudsen Lund, også kaldt »Gamle Lund«.

I rådhuset i Vestergade kunne man nu klare sig til omkring 1. Verdenskrig. Byrådsmøderne holdtes stadig på rådhuset, men den kommunale administration blev lidt efter lidt indlogeret i Musereden i Fruestræde nr. 3. I 1928 flyttede ordens- og kriminalpolitiet fra Ramsherred ind i Tinghuset og i 1930 kunne arrestforvareren flytte fra sin ydmyge kælderbolig til en ny arrestforvarerbolig, der blev opført efter arkitekt Andreas Jensens tegning.

I løbet af 30'erne blev der dog atter for trangt i Vestergade.

En ny administrationsbygning var stærkt påkrævet og resultatet blev det nuværende af arkitekt Frits Jørgensen byggede rådhus på den grund, hvor Wiggers havde sin klædefabrik.

Det gamle rådhus i Vestergade blev i 1938 overdraget til rigspolitiet og vederlagsfrit skænket til staten til lokaler af rets- og politimæssig karakter med benævnelsen Tinghuset. Så kunne politiet igen holde flyttedag.

I skrivelser til justitsministeriet efter de jævnlige inspektioner af arresthuset og forholdene, der vedrører arrestanterne, kan man for eksempel læse:

1924:

Installeres der centralvarmeanlæg i stedet for det gamle varmluftsystem.

En varmt- og koldt vandshane med kumme opsættes på hver etage.

Bad gives hver 2–3 uge.

Efter at elektrisk lys er indlagt, er de med glas tildækkede åbninger over dørene til cellerne, hvor gasbelysning før var anbragt, fundet overflødige og foreslås tilmurede.

Jernsenge foreslås erstattet med træbrikse til at slå op mod væggen og aflåses om dagen.

1932:

Arrestforvareren oppebærer samme løn som i 1924 – nemlig: 1600 kroner om året plus dyrtids- og konjunkturtillæg »som andre tjenestemænd«. Endvidere fri bolig med lys og varme samt 1200 kroner årligt for rengøring af Thing- og Arresthuset.

For badning af arrestanter ydes ingen godtgørelse, men for hver visitation ydes 1 krone.

Ingen faste fridage, men årligt 14 dages ferie.

Forplejningspenge til arrestanterne: 1 kroner og 10 øre pr. dag + brødpenge.

I vaskepenge ydes 8 øre pr. dag.

Arrestanternes beskæftigelse: Poseklistring.

Anskaffelse af en ildslukker anbefales.

1937:

Lønnen uforandret.

Modernisering af arresthuset ønskelig, blandt andet indlagt vand og trægulv i cellerne i stedet for det nuværende asfalt.

Fast bord og taburetter.

1943:

Den overdækkede fangegård No. 3 er indrettet til opbevaring af tørv, hvilket skønnes uheldigt.

Forslag om lætage i fangegårdene udenfor toiletterne.

1944:

De påtænkte planer vedrørende opførelse af en ny politigård beliggende på en del af arrestforvarerens have er stillet i bero.

1946:

Politimesteren protesterer til justitsministeren over den af Svendborg kommune fremlagte byplan, der går hårdt ud over Arrest- og Tinghusets areal.

En af arresthusets medhjælpere har anmodet om tilladelse til at indgå ægteskab, hvortil direktøren for fængselsvæsenet svarer: »At Direktoratet, uanset at Stillingerne som Arrestmedhjælpere er beregnet for ugifte, efter Omstændighederne intet har at erindre imod, at Ægteskabet indgås, dog under Forudsætning af, at der ikke sker nogen Ændring med Hensyn til hans Pligt til at have Logi i Arresthuset og til at være til Raadighed i det Omfang, Tjenesten kræver«.

I april 1938 overtager staten det kommunale politi og fængselsvæsen. Fængselsfunktionærernes organisation F. O., der startede 1901 under mottoet: »Gør din Pligt og kræv din Ret«, slutter sig sammen med Dansk Fængselsforbund.

9. april 1940 besatte tyskerne Danmark og en bevæget og vanskelig periode for det danske politi og fængselsvæsen tog sin begyndelse.

For politiet og retsvæsenet blev det til utallige konfrontationer med besættelsesmagten. De tiltog i antal, styrke og alvor. En frygtelig tung og kompliceret periode, der kulminerede i tyskernes overtagelse af hele det danske politi.

9. februar 1944 blev der forøvet et bombeattentat mod Tinghuset i Svendborg.

En kuffert, der var stoppet ned bag ved nogle sandsække, der dækkede vinduerne til højre for porten, blev observeret af en politibetjent, der stod og ventede på at blive lukket ind!

Han syntes, den så mistænkelig ud og havde en mærkelig tik-tak-lyd, hvilket han meddelte de andre, da der endelig blev åbnet for ham.

Politifolkene tog kufferten i øjesyn og syntes heller ikke den så godt ud, så de blev enige om at få folkene ud af huset.

Lidt efter lød braget. Benene blev slået væk under dem af lufttrykket og de knaldede hovedet mod asfalten.

Efter »Schalburgtage«-aktionen 9. februar 1944 så tinghusets ekspeditionslokale og kriminalassistentens kontor sådan ud.

»Vi sku' måske nok ha' flyttet den kuffert«, sagde politibetjent Augustinus eftertænksomt.

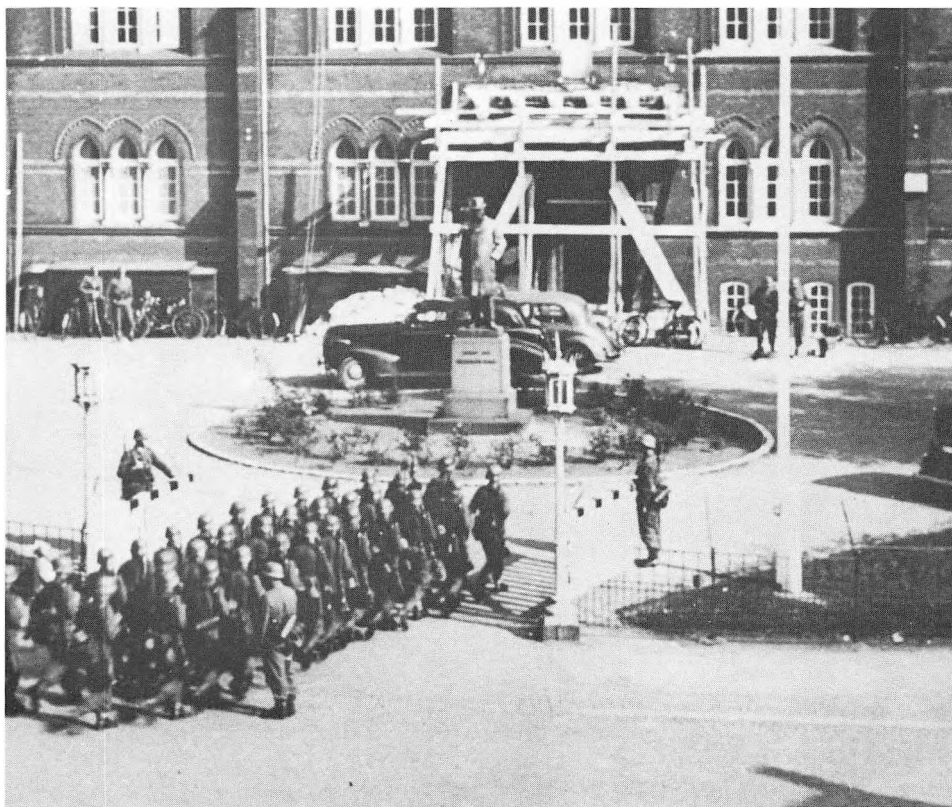
Det var kriminalpolitiets ekspeditionslokale, det var gået mest ud over, men også de tilstødende kontorer led skade.

Der opstod imidlertid ingen brand, så ødelæggelserne var til at overskue, men kriminalpolitiet måtte flytte ind i nogle lejede lokaler i Svendborg Bank's ejendom på Klosterpladsen. Efter Kapitulationen i 1945 overtog de lokalerne i Sct. Nicolajgade 5, der under besættelsen havde været belagt af tyskerne.

Det mentes at have været en såkaldt »Schalburgtage«, og var een af de mange bombeaktioner, der fandt sted i Svendborg.

Tyskernes aktion mod politiet i Svendborg skildres her af et øjenvidne:

Den 19. september 1944 kl. 11 om formiddagen kom en afdeling tyske soldater marcherende ad Bagergade mod Vestergade. Da soldaterne var

Billedet er taget 19. september 1944 kl. 11 om formiddagen, netop da den tyske deling soldater, der afvæbnede politiet i Svendborg, er marcheret fra Bagergade ind foran tinghuset.

nær ved indkørslen til Tinghuset, lagde nogle sig i stilling med maskingeværer, mens resten løb ind i bygningen, hvor de fordelte sig på de forskellige kontorer.

Personalet, politifolk, C. B. (civilbeskyttelse) og hvem der ellers befandt sig i huset, blev afvæbnet og holdt indespærret til om aftenen.

Ved 18-tiden kom politimesteren sammen med den tyske oberstløjtnant, der ledede aktionen, og meddelte, at den var afsluttet. Politiet kunne fortsætte deres arbejde, dog uden at blande sig i forhold uden for huset og – uden våben!

Med andre ord kun civile sager og med fast tysk vagt på stationen.

Til dette svarede politiet, at så ville de prompte nedlægge arbejdet og gå; men hvis tyskerne ville trække sig væk fra stationen, ville politiet blive

natten over for at afvente situationen. Et kompromis, der accepteredes af den tyske oberstløjtnant.

Man håbede på i nattens løb at kunne få forbindelse til ledelsen i København for at få direktiver om, hvordan man skulle forholde sig. Et håb, der blev gjort til skamme, idet alle politistationer i landet var i samme situation.

Sagen var afgjort: Politiet eksisterede ikke mere som korps i Danmark.

Derefter fulgte de ulykkelige begivenheder med arrestationer og deportationer af ca. 2000 politifolk.

Fra nu af var det tyskerne, der dominerede det danske retsvæsen.

Et kommunalt vagtværn under Falck's redningskorps' regi havde nu til opgave at sørge for ro og orden inden for kommunens område.

I 1945 indførtes døgnvagt på politistationen og medhjælpernes antal blev udvidet med 5.

En væsentlig forbedring for fængselsbetjentenes forhold skete i 1946, da alle blev tjenestemandsansatte.

Ved flere lejligheder havde der været tale om en udvidelse af Tinghuset, og man havde til dette formål erhvervet 3 ejendomme i Vestergade: No. 22 matrikel 36 a, No. 24 matrikel 35 a, No. 26 matrikel 34 a.

En udnyttelse af Tinghusets kælder og loftetage hørte med til de indkomne forslag, men grundet de store omkostninger, dette ville medføre, blev planerne udskudt.

18. februar 1971 afholdtes et møde i den tidligere amtsgård »Ørkildshus«, Tvedvej 2, med henblik på justitsministeriets overtagelse af denne bygning, og man enedes om den 1. april 1971 som overtagelsesdato.

11. juni samme år flyttede politimesteren med politikontoret ind på »Ørkildshus«, der stadig også tjente som amtsmandsbolig. Ordenspolitiet blev i Vestergade indtil 1978, hvorefter de flyttede til Tvedvej 2.

Der forestår nu en del ombygningsarbejde og tiltrængt istandsættelse på det gamle Tinghus, en opgave justitsministeriets egen arkitekt er blevet bedt om at varetage, og som man må håbe bliver iværksat inden længe. For selv om huset bærer spor efter dets skiftende funktioner, vil det i mange år fremover, takket være sin solide håndværksmæssige udførelse, fortsat kunne gøre fyldest som Svendborgs Ting- og Arresthus.

Kildehenvisninger:

Svendborg Amtstidende 1842 f., Svendborg Avis 1863 f., Dagbladet Sydfyn 1898.

T. P. Lund: Svendborg Købstad 1869–1893.

Ove Marcussen's seddelarkiv.

Extrakt af byrådsprotokoller fra januar 1900.

Samtaler med: Arrestforvarer Poul Uth, vagtmester Gunnar Andreasen, forhenværende arrestbetjente Johannes Christian Knudsen og Jørgen Røssel.

Korrespondance vedrørende vicefængselsdirektørens inspektion af arresthuset.

Korrespondance mellem justitsministeriet og politimesteren.

Reglementer og ordensbestemmelser for arresthuse.

Ove Marcussen: Svendborg Købstadshistorie.

Øjenvidneskildringer og memoirer fra Svendborg lokalhistoriske arkiv.

Det er ikke mange kommentarer, vi kan knytte til dette gamle billede, men vi kan dog oplyse, at det forestiller politistyrken i Gentofte på et tidspunkt omkring 1900. Billedet er formentlig taget i forbindelse med en eller anden speciel begivenhed – også fordi der er 2 drenge med på billedet, – men hvilken begivenhed? Kan nogle af vore læsere supplere med mere fyldestgørende oplysninger, modtager Politihistorisk Selskab meget gerne disse.

Noget om selskabets virke og målsætning

Som medlemmer af Politihistorisk Selskab kan optages enkeltpersoner såvel inden for som uden for politiet og endvidere institutioner og foreninger uden for politiet.

Bestyrelsen består af formand og 6 bestyrelsesmedlemmer. Formand og 3 bestyrelsesmedlemmer vælges af den ordinære generalforsamling for 2 år af gangen. De øvrige 3 bestyrelsesmedlemmer udpeges således: En af rigspolitichefen, en af Dansk Politiforbund/Dansk Kriminalpolitiforening samt en af politimesterforeningen/politifuldsmægtigforeningen. I bestyrelsen skal være mindst 5 personer med tilknytning til politiet samt såvidt muligt en universitetsuddannet historiker.

Den første bestyrelse kom til at bestå af: Rigspolitichef E. Heide-Jørgensen, formand, forhenværende politikommissær A. Dalsgaard, næstformand og sekretær, vicepolitimester, cand.jur. og cand. mag. Lars Rand Jensen, kriminalassistent Carl Aage Redlich, politimester P. E. Damkjær Petersen, kasserer, forbundsformand Flemming Bay-Jensen, Dansk Politiforbund, og politimester A. Sørensen, Svendborg.

Udover bestræbelserne for at hverve medlemmer har selskabet i det forløbne år arbejdet med opbygning af en kontaktmands-ordning, således at vi i hver politikreds kan have mindst en kontaktmænd, som kan forestå indsamling og registrering af politihistorisk materiale. Man har nogle steder visse samlinger af historisk interesse, og dem vil vi gerne have registreret i selskabet, så vi ved, »hvor der er hvad« – eventuelt med henblik på udstilling(er). Vi har modtaget en hel del materiale i form af bøger, publikationer og billeder, og effekterne bliver registreret og arkiveret, – og i det omfang, der er interesse derfor, bliver det »udstationeret«. En litteraturgruppe og en billedgruppe er i gang med dette arbejde. Endvidere regner vi med at få nedsat en »uniforms- og udrustningsgruppe«, og vi er i gang med et forsøg med båndoptagelser af samtaler med ældre politifolk.

Bestyrelsen har overvejet nogle forskningsprojekter og vil forsøge at få sådanne sat i gang – det er ting, der er både tid- og pengekrævende, men egentlig politiforskning er faktisk et forsømt område, hvilket vi vil forsøge at råde bod på.

Selskabet er tilsluttet Dansk Historisk Fællesforening og vil gerne samarbejde med alle beslægtede organisationer.

A. Dalsgaard.